

LAISVOJI MINTIS

Free Thought.

Mėnesinis iliustruotas mokslo ir literatūros laikraštis,
leidžiamas Bendrovės „LAISVOJI MINTIS“, Scranton, Pa.

Redakcijos adresas: „LAISVOJI MINTIS“, 1401 No. Main ave., Scranton, Pa.

No. 5

Scranton, Pa. Gegužės m. 28 d. 1910 m.

I Metas.

KAIP Lietuvoje, taip ir Amerikoje kuningija nesnaudžia: uoliai ruošiasi organizuoti savo darbą. Ganėtina aiškiai tas yra užbriežiama „Vadove“, „Draugijoje“ ir kituose kuninginiuose laikraščiuose. „Vadove“ patalpinta net visa eilė užklausimų apie mūsų inteligentiją ir „Vadovo“ bei kitų laikraščių skaitytojais yra raginami „rinkti žinias“ apie inteligentus. Nekalbėsime apie tai, kad tie užklausimai primena policijos tyrinėjimo lapelius, ir kad kiekvienam rimtam žmogui aišku, jog kuningija užsimanė susiekti visus inteligentus, išiknisti jų privatinian ir viešan gyveniman ir patraukti juos prie savęs, kur yra galima; o kur negalima tai padaryti, ten mūsų „vadovai“ galės veikti išpasalų. *)

Aiškus dalykas. Tegul „Vadovo“ skaitytojas, atsakydamas ant užklausimų, praneša „tyrinėjimų biurui“, kad jam žinomas inteligentas neina išvieno su kuningais, platina pirmeivišką literatūrą, priklauso prie kurios nors politiškujų organizacijų, neturinčių kuningų simpatijos, — kas gali būti tikras, kad „informacinis kuningų biuras“ nepasirūpins apie prašalinimą tokio negeistino asmens ir apie suparalizavimą jo darbų? Tai viena.

Antra — pasirodžiusi laikraštijoje statistika mūsų kningų, išėjusių iš spaudos 1909 metais, sulig kurios iš 155 kningų 125 yra tikėjimiško turinio, irgi liūdyja, kad mūsų brolius vedama ne iš prietarų, bet iš prietarus.

Tas patėmyta iš mūsų laikraščių. Toliaus prieš mumis guli laiškas iš Lietuvos, rašytas darbininko žmogaus. Laiške užtėmyjame karštą atsisaukimą veikti; raginama prieš kuningų organizaciją pastatyti laisvamanių organizaciją, kviečiama visus laisvai manančius žmones susitelkti krūvon ir syki jau pradėtąjį darbą varyti pirmyn. Geresniam supratimui žmonių padėjimo Lietuvoje privesime kelias ištraukas iš minėtojo laiško.

„... Jų (t. y. kuningų) veikimas yra surištas su

*) Žiūrėk straipsnį „Nabagė Katalikybė“, tilpusi „Laisvosios Minties“ No. 4.

policija; bažnyčios paverstos liko į žiaurios propagandos sales... Eik skersai ir ilgai Lietuvą, užeik į bile bažnyčią pamokslo laiku; ten nieko neužgirsi daugiau, kaip va: prakeikti pirmeiviai ir jų bedieviški raštai! neimkite „Lietuvos Žinių“, nei „Liet. Ūkininko“, nei jokių laikraščių iš Amerikos! Neklausykite juodais rūbais apsisvilkusių žmonių, nors jie ir meiliai kalbėtų, nesa yra tai vilkai avies kailyje!... Paskutiniu laiku jau ir darbininkams tenka, daugiausia amatninkams; mat, amatninkai labjaus susipratę, kitą šį bei tą rašinėja į laikraščius, dalyvauja visuomenės veikime ir t. t. Aš pats esu kuningų iškeiktas, nors esu tik prastas siuvėjas; ir tarp mūsų tokių iškeiktų rasis bent keliolika tūkstančių: iškeikti yra visi „Lietuv. Ūkininko“, „Liet. Žinių“, buvusios „Žarijos“ ir „Naujosios Gdynės“ skaitytojai ir iškeiktųjų daugiau negu pačių keikėjų... Jie (klerikalai) varo žiauriai agitaciją prieš apšviestą visuomenę, pasiremdami tamsių žmonių jiega, veik tveria iš jų juodąją šimtinę ir prie jos neprileidžia geresnių laikraščių ir kningų, draudžia prigulėti prie apšvietos draugijų, kurias tveria svietiški žmonės, visokiais būdais sulaiko juos aklame paklusnume. Klausimas, kas reikia daryti visiems mums prakeiktiems?...”

Ar-gi tie keli sakiniai nenupiešia mums baisaus dalykų stovio? Tai tas yra Lietuvoje. Gi paklauskime, kas yra čia, Amerikoje, kur mūsų žmonių dvasiški vadovai bažnyčias pavertę į bjaurios agitacijos vietas. Ar rasi nors vieną lietuvių bažnyčią Amerikoje, kad nebūtų keikiami „šliuptarniai“, laisvamaniai, socialistai? Ar užėsi nors kur kuningą lietuvi Amerikoje, kuris panorėtų podraug su svietiškais lietuviais inteligentais ką nors veikti visuomenės naudai? Neklysimė pasakę, kad nerasi tokios bažnyčios, neužėsi tokio kuningo. Jiems bažnyčios nėra doros mokinimo vieta; jie pasinaudoja jomis tiktai tam, kad nelaimingos avelės būtų jiems paklusnios ir duotus pešti, kiek, kaip ir kada tik yra galima. Ir jiems tasai darbas sekasi, nesa jis yra varomas organizuotu būdu.

Klausimas gema, kas reikia daryti? Atsakymas, mūsų nuomone tėra vienas: organizuoties ir suvienyto-

mis spėkomis varyti savo švietimo darbą. Bandyti organizuoti kokią naują draugystę nebūtų reikalo, nesa turime Lietuvių Laisvamanių Susivienijimą, tik reikia jis atgaivinti, reikia buvusias kuopas pašaukti prie veikimo, reikia organizuoti naujas kuopeles ten, kur jų nėra.

Kaip žinome L. L. Susivienijimas [The Lithuanian Freethought Alliance] įstatymiškai tapo užtvirtintas Suvienytose Valstijose 1905 m. 8 d. gegužės m. (šiais metais sukako 5 metai) ir pagal čarterį Susivienijimo kuopos gali organizuoties visose valstijose. Pastaruoju laiku Susivienijimas neveikė nieko, atrodė tarsi apmiręs. Visųsvarbiausios priežastys tam jo apmirimui buvo ne kas kita, kaip trukumas organo, rišančio visus draugus ir kuopas į vieną dvasišką kuną ir tarnaujančio įvairių organizacijos dalykų ir darbavimos būdų apkalbėjimui. Antra-gi — kuomet Maskolijoje iškilo revoliucija, Amerikos lietuviai ir-gi buvo bepatatę šioki tokį laisvės spindulį, užtekantį Lietuvai; tad visos jų dvasiškos spėkos atsikreipė ton pusėn, kad remti revoliuciją Lietuvoje — na, ir karštis linkui veikimo čion dingo. Gal ir daugiau buvo priežasčių, bet jas, kaip mažesnės svarbos, nėra reikalo minėti.

Tad dabar, kuomet 'Laisvoji Mintis' pradėjo varyti švietimo darbą, kuomet nuo pat pradžios sustojo ant pirmieviškos ir laisvamaniškos papėdės ir įgyjo visų savo skaitytojų simpatiją is užuojautą, mums yra būtina atgaivinti Laisvamanių Susivienijimą. Neabejojame, kud šitas mūsų atsiliepimas rās tinkamą atbalsį pas visus Susivienijimo Draugus, ir jie stos darban ir gaivins apmirusias kuopeles, kaip lygiai tvers naujas ten, kur jų nebuvo.

Tas reikia padaryti kuogreičiausiai, nesa ir Lietuvoje gyvenantie mūsų broliai laukia nuo mūsų pagalbos. Iš cituoto augščiau laiško skaitome, kad Lietuvoje geri žmonės jau yra užmanę tvirti Susivienijimo kuopas, kad tik atsispirus prieš klėrikalus ir nuo jų įtek mės pasiliuosavus.

Apie Susivienijimo tikslus daug kalbėtu nereikia; pakaks šiuo tarpu to, kas yra Sus. čarterij užbriežta: 'Lavinti Suv. Valst. gyvenančius lietuvius, išleidžiant moksliskās kningas, rengiant viešus mitingus diskusijoms apie religijā, politikā, etikā, ekonomijā ir abelnai ant apšvietos temų...' Dabarties tie tikslai galėtu būti kiek platesni, nesa, turėdami savo organā, galėtume ne viename dalyke patarnati ir savo broliams Lietuvoje.

Tad eikime į vienā, imkimės darbo, anot to mūsų brolio žobžiu! Tverkit kuopas, dirbkit, ir mēs podraug su visais jumis dirbsime.

Patėmijame dar-gi, kad 'Laisvosios Minties' skiltis visados yra atdaros to klausimo apsvarstymui.

JONAS HUSS'AS ir jo PASEKĖJAI.

(Pagal M. Filippovą ir daugelį kitų.)

V.

Naujas popiežius. Husso protestas prieš kningų sudeginimą. Anathema ant Husso ir jo drąsus pamokslai. Popiežius Jonas xxiii. Husso disputas dėlei kryžeiškos kelionės. Savadėkiškas Husso išgijimas.

Pizos konciliumas išrinko popiežiumi Aleksandrą V, bet tasai nebuvo geresnis už savo priešpėdinius. Savo bulle jis uždraudė pamokslininkauti kitur, kaip vien parapijinėse klioštorių koplyčiose, ir taip gi užgynė protestus bei skundus prieš jojo bulę. Tačiau Hussas pasidrasino apeliuoti.

Laukdamas atsakymo nuo popiežiaus, Hussas nesiliovė kovojęs su archievyskupu Zbinka ir reikalavo nuo universiteto, kad tasai nuteistų Zbinkos dekretą apie Wicliffo kningų sudeginimą. 25 d. jaunio 1410 m. Betlehemo koplyčioje tapo perskaitytas tame reikale atsišaukimas; po juomi pasirašė Hussas, daugelis magysturų, bakalaurai, studentai, net ricieriai ir miescionis. "Argi išmintingas dalykas, — rašoma tame atsišaukime, — deginti kningas, kuriose kalbama apie filozofiją, dorą, matematiką ir fiziką — grynai moksliskūs daigtus?.. Net leidžiant, kad Wicliffo kningose tilptų heretiškos mintis, tai ar iš to išeina, kad jų negalima skaityti! Ar nebūtų geresnis būdas sunaikinti klaidą, gerai perkračius, negu atmeti tai, ko nežinai?"

Į tą tarpą Aleksandras V numirė, o Zbinka užsimetė pranešti naujam popiežiui Jonui xxiii, kad Hussas platinās heretikystę ir prašė popiežiaus pasišaukti tą nenuoramų Romon ir gerokai nubausti. Nei nelaukdamas popiežiško nusprendimo sudegindino 200 Wicliffo kningų. Nepoilgam atėjo iš Romos nusprendimas Husso reikale. Popiežius atmetė apeliaciją ir kvietė Hussą teisman į Romą. Bet tik įpykino Husso šalininkus, kurie laikėsi taisyklės: dvasiškuose klausimuose reikia nusilenkti ne žmonėms; bet Dievui. Karalius Vaelovas stengėsi sutaikinti Hussą su popiežium bei archievyskupu, tačiau iš to niekas neišėjo, ir 15 d. kovo 1411 m. vėl Hussas iškeikta visose Pragos bažnyčiose, išskyrus dvi, kur kuningai atsisakė paklaudyti; o ant visos Pragos už sąjausmą Hussui uždėta interdiktas: už drausta laikyti dievmaldybą.

Hussas suprato, kad jam niekas nebelieka, kaip nežiūrėti nei vyskupo, nei popiežiaus nusprendinių. Todė jis ir toliaus pamokslininkavo savo koplyčioje, lyg nieko nebūtų buvę. Tūli kiti kuningai pasekė jo pa veizdą.

Neužilgo Zbinka numirė, o jo ipėdiniu tapo karaliaus gydytojas Albik, kurs pats nesivaidyjo su Husu. Štai 1412 m. į Pragę atvyko nuo popiežiaus Jono xxiii kuningas Tim ir atsivežė bullę naujai kryžeišškai kelionei skelbti prieš Vladislavą, iškeiktą Neapolio karalių, kurs poviežiaus karalystę savinosi kaip savo lėną. Tai, mat, buvo taip. Konsiliumas Pizoje neišrišo klausimo apie popiežius, o išrinko dar vieną popiežių, taip kad ažuot dviejų buvo jų dabar tris. Ap-liuobimui savų neprietelių Jonas xxiii sumanė kryžeišką išsirengimą, prižadėdamas dalyvaujantiems atleidimą nuodėmių: praėjusių, dabartinių ir net būsimų. Tad Hussas iš katedros ėmė kariauti prieš tą kebonę. Taip-gi Hieronimas aštriai peikė ir bullę ir pardavinėtojus indulgencijų. Drąsus Husso pamokslas įbaugino net vieną-kitą iš jo draugų; tuomet tik išsidavė, kad tarpe jų būta žmonių baimingų ir net vylingų. Dekanas filozofiškojo fakulteto, Steponas iš Palco, vienas artesnių Husso draugų, prikalbino fakultetą išleisti nutarimą, kad popiežius turis galybę atleisti nuodėmes jam tinkamu būdu. Tad Hussas apskelbė, kad popiežiaus veikimas priešinasi krikščioniškojo mokslo pamatams, ir pasiūlė viešą disputą ant klausimo: „Ar sutinka su Kristaus pamokymų prasme, kad Dievui ant garbės ir krikščionių išganymui remsime popiežiaus bullę, liepiančią traukti į kryžkelionę?“

Hussas ir jo draugas Hieronimas iš Pragos, be-disputuodami, pasakė keletą garsingų kalbų. Klausytojai užsidegė begalo. Popiežiaus bulles sudegino. Tuotarpu Pragos teologai nuolatos kurstė prieš Hussą ir ėmė vėl drūtyn eiti dėlei Wicliffo tezių, pridėjo prie jų dar 6 tezis paties Husso, ir reikalavo, kad Hussas nesidrąsintų tasias skelbti. Galiausiai ir popiežius Jonas xxiii įsakė kardinolui Sant-Angelo nesigailėti Husso. Kardinolas susimanė vėl iškeikti Hussą. Prakeikimo žodžiuose buvo pasakyta, kad nuo dabar niekas nepri- valo duoti Hussui nei valgyti, nei gerti, nei prieglaudos; niekas neturi pratarti jam labą žodį; Betlehemo kopyčią liepta nugriauti ir sunaikinti.

Bet visos tos užmačios nuėjo veltui. Tuomlaik Husso šalininkų ir priešginių nesutikimas labai rūpino karalių: nedrįsdamas panaudoti spėką prieš Hussą, jis pasiuntė žmones prikalbinti jį, kad iš savo dėkos prasišalintų iš Pragos ir užbaigtų suirutę. Nors labai nenoroms, Hussas paklausė karaliaus ir apleido Pragę. Dabar karalius troško sutaikinti vaidus, kad Hussas Pragon sugrįžti galėtų, bet tatai nenusisekė. Tuomi tarpu Hussas nesnaudė. Jis susirašinėjo su savo draugais Pragoje, davinėjo jiems patarmes, drūtinu juos svarbioje valandoje, beto parašė daug teologiškųjų traktatų, tarp kitų savo vyriausijai veikalą: „De ecclesia“, kur jis nupeikė popiežijos perdėjimus ir atmetė šalin Romos popiežiaus viršenybę. Kartais Hussas atvažiuodavo į Krakovec'o miestelį pamokslininkautų. Žmonės iš visur rinkosi klausyties jo. Hussitizmas plačiai pasklido tarp žmonių ir taip pasiplatino, bei su-

drūtėjo, jog nebegalimas daigtas pasidarė neitėmyti jo Romoje. Bet ten iki šiol užsiiminėjo daugiau Wicliffo, negu Husso. Visatinas konsiliumas Romoje 1413 m. pasmerkė Wicliffo veikalus, bet tai neturėjo jokios įtekmės ant čekiškiųjų dalykų bėgio. Už tai suvis kitoki ženklinimą čekams turėjo Konstancijos konsiliumas, sušauktas 1414 m. pabaigoje.

VI.

Konstancijos konsiliumas ir Husso nukankinimas.

Veikiai Husso pan okymu girdas paskilbo toli už čekų žemės: Vokietijoje ir Prancūzijoje jis susilaukė daug pagyrimų; hussitizmas ėmė platintiesi Lenkijoje ir gandas apie jį pasiekė net Maskvą.

Tuomi laiku Romos ciesaoriaus titulas prigulėjo jau Vengrijos karaliui Sigismundui, broliui karaliaus Vaclavo. Nuo 1413 m. lig Husso mirčiai Sigismundas buvo jo priešginių vadas. Tai buvo žmogus baisiai trokštantis užsigyventi didelę garbę; išisnekėjo jis sau nustebinsias visą žmonių, parengdamas bažnytinės suirutės užbaigimui visasvietinį konsiliumą toki puikų, kokio niekadados nebuvo buvę. Ir aplinkybės susibėgo Sigismundui gana pavirkiui. Neapolio karalius Vladislavas užgriebė Romą ir išgujo popiežių Joną xxiii, kurs pabėgęs Bolognon pasidavė po Sigismundo globa. Čion Sigismundas priverstė popiežių sušaukti konsiliumą ir apskelbė tajį įvyksiant Konstancijoje 1 d. lapkričio 1414 m.

Prieš atidarymą konsiliumo popiežius pasimatė su ciesaorium ir skundėsi ant jo brolio Vaclavo, sakydamas, kad tojo darbai gelbsti heretikystės didinimuisi. — Tuojau Sigismundui atėjo omenin mintis užkviesti Hussą į Konstanciją. Jis pasiuntė du čekišku bajoru pas Hussą pasakytų jam, kad — jaigu Hussas savo noru ateis į konsiliumą, tai bus jam duota pilna galė išisnekėti ir kad jaigu jis nei nepasiduotų konsiliumo nutarimams, tai ciesaorius prižada paleisti jį namon be jokią kliūčių.

Hussas išpradžių net nusidžiaugė tokiu pakvietimu, nes žiūrėjo į savo kelionę kaipo į gerą progą išreiškimui savų persitikrinimų visos krikščionijos akyvaizdoje. Bet tūli Husso draugų sakė jam: „Netikėk ciesaoriui, jis išduos tave tavo neprieteliams“. Tačiau Hussas rįžosi važiuoti ir parašė laišką ciesaoriui. Tame laiške jis taria dėkui už „apsaugą“, kurią jis turėjo nuo jo iki šiolai, prašėsi Sigismundo pagalbos, kad jam būtų suteikta proga ginti savo persitikrinimus būtinai viešame konsiliumo posėdyje. Iš Pragos Hussas ruvažiavo į Krakovec ir ten dažinojo iš savo draugų laiškų, kad jo priešginos nesnaudžia, kad jau surašę turi apkaltinimus ir prirengė visą tyriaėjimą, sujieškojo liūdytojus, prisaikino juos ir užsirašė jų prirodymus. Husso neprietelių vadas tuomsyk buvo ne archyviskupas vokie- tys Konradas, bet čekas Jonas iš Lietomisliaus ir ke turi ponai iš klerikaliosios partijos. Prie to suokalbio prisidėjo — kas Hussui buvo pavojingiausia — ma-

gystras Steponas Paleč, vienas Husso draugų-veidmainių. Iškeliaudamas Hussas su visais atsisveikino ir padarė testamentą. Sigismundas, matydamas, kad Hussas nesikraupina, dar bėgyje pirmesnių sušnekų prižadėjo jam įduoti gleito arba apsaugos laišką (kelionės ir gyvenimo atvangumui), kurį Hussas ir gavo jau atvažiavęs į Konstanciją. Pakeliui žmonės visur sveikino Hussą labai prielankiai ir kada galiaus 3 d. liepos 1414 m. Hussas atkako pas Konstanciją. jo patiktų išėjo didelės minios.

Ant rytojaus bajoras Jonas iš Chliumo, kurs lydėjo Hussą, pranešė popiežiui, kad Hussas jau atvažiavęs yra ir prašė jo apgynimo. Bajorui pirmą žodį pratarus už Hussą, Jonas xxiii pasakė:

— Tegul sau būna ramus! Jam nėra ko bijoties, nors jis būtų užmušęs mano tikrą brolių.

Bajoras pridūrė, kad ciesorius Sigismundas jau paėmė Hussą po savo apsauga.

— Jaigu taip, — pridūrė popiežius, — tai laikinai pertrauksiu duotąjį pakvietimą ir paliuosuosi nuo anatemos.

Potam popiežius pasiuntė pas Hussą Konstancijos vyskupą ir dar kelias ypatus, reikalaudamas tik-tai, kad Hussas sėdėtų tykiai ir nesirodytų viešai. Hussas paklausė ir ruošėsi prie apsigynimo.

Tik 5 d. lapkričio atkako Konstancijon bajoras Vaclavas su gleitu, ant kurio buvo parašas ciesoriaus Sigismundo. Čion buvo įsakoma visiems ir kiekvienam "liuosai praleisti Hussas, leisti jam gyventi, kur jis nori ir išvažiuoti, kurlink užsimano". Bet Husso neprieteliai dirbo savo darbą. Husso tautietis Mykolas iš Cansis, neva prižiūrovas reikaluose tikėjimo ir buvęs Husso draugas Steponas Paleč, mieste iškabinėjo apskelbimą, kad Hussas, išguitinis iš čekų karalystės, esąs heretikas. Abu tuodu Husso tautiečiu bėgiojo pas visus prelatus, kurstė teologijos daktarus, sąntaravosi su Dominikonų ir kitų įtekmingų zokonų vienuoliais.

Hussas neišsėdinėjo iš savo kambario ir rašė. Iš pradžių jis ketino tik ginti save, bet užsidegęs mintyse, jis ėmė rašyti pagerinimą bažnyčios. Jaigu tik Hussas būtų žvilgterėjęs į by-kuri prelatą, atvykusių į Konstanciją, jis būtų galėjęs suprasti priežastį to pikto, kokis teriojo katalikystę. "Kaip tie dvasiški piemeus — rašė Hussas — toli nuo siekinio, kokį rodė Kristus! Ažuot gyventi prastume ir pakaroje, jie savinasi žemę ir nori net karalius pamušti po savim. Kas atžintų tuose prelatoose, lydimoose auksuotų bei sidabruotu ricierių, mokinius pakarnojo Nukryžiaivotojo? Kiek laiko jiems reikia, iki užmiršta savo prisieką? Jie negali žvilgterti į moterį be nešvarių užmačių; jie užmiršta liaudį ir patį Dievą. Iškurgi tas visas nelabumas? Aš nenoriu, kad pasakytų man: "Bėda jam! jis tylėjo ir sutepė savo lūpas tylėjimu!" Priežasčia, šaltiniu tos visos užkrėtos yra Romos dvaras, netik dėlto, kad jis

nepildo savo prilikimo, bet ir dėlto, kad pats parduoda tikėjimą ir bažnyčią. Žmonės žūsta, ir mės visi kalti, kad jie žūsta, mės, kurie privalome vesti juos į gyvastį, o ne mirtį." Kas žino, kokį išpūdį toji prakalba būtų padariusi, jaigu Hussui būtų leista buvę pasakyti ją viešame susirinkime. Vienok Hussas nežinojo visų gudravimų ir apžiurumo prelatų, su kokiais jis turėjo darbą.

Reikėjo kaip nebuvę nuo Husso atimti liuosybę. Tokiu siekiu mieste buvo paleista paskala, būk Hussas norėjęs pabėgti, būk jis, lauždamas prižadėjimą, duotą popiežiui, viešai sakęs pamokslus ir būk jis, norėdamas prisitraukti klausytojų, davinėjo kiekvienam po raudonąjį. Nors tai buvo aiški ir begėdiška zauna, tačiau prelatai jaja pasinaudojo, kad savam veikimui suteikti bent šešėlių tiesos. 28 d. lapkričio Hussą paėmė iš pasalų ir po sargyba nuvedė į triebesį tūlo Konstancijos kanoniko ir laikė jį ten par 8 dienas. 6 d. gruodžio Hussą pervedė į Dominikonų vienuolyną, esanti ant salos Konstancijos ežero ir pasodino augštoje, smardžioje tamsynėje. Hussas ten taip iširgo, jog bijo-ta, kad nenumirtų. Riceris Jonas iš Chliumo visom pajiegom stengėsi išliuosuoti Hussą. Jis važinėjo su ciesorišku gleitu pas magnatus ir pas prelatus, skundėsi magistratui, galiaus primušo prie katedros bromo atsišaukimą latyniškai ir vokiškai, kuriame protestavo prieš ižeidimą, kokį padarė kardinolai, Husso ypatoje, pačiam ciesoriui. Tas protestas buvo iškabin-tas ant didelės lentos. Tą patį vakarą atkako į Konstanciją ir pats ciesorius. Jis jau kelionėje atsižinojo, kad Hussą apkalino ir labai supyko, o atvažiavęs, liepė tuojaus paleisti Hussą, bet jo nepaklausė; vienas prelatas, atkalbinėdamas, jam net pasakė: "Nereikia laikyti žodis, duotasai heretikui". Pagrasinus ciesoriui, kad važiuos šaliu iš Konstancijos, kardinolai atsakė, kad tokiame atvėjyje jie paleis konsiliumą. Tasai priročymas Sigismundui buvo skaudžiausias: nenusisiekimas konsiliumo parduog įgrobų jo garbę. Ciesorius suminkštėjo: išpradžią jis leidė kardinolams daryti, ką nori, o vėliaus net ir pats ėmė juos siundyti ant Husso. Dar 4 d. gegužio 1414 m. popiežius paskyrė Hussui tyrinėti komisiją iš trijų vyskupų. Hussas buvo tuomet toks silpnas, kad vos galėjo pašnekėti, bet ant to niekas nepaisėjo ir visą išklausinėjimą atliko viena diena. Hussas prašė, kad jam bent apgynėją duotų. Rods komisijos sąnariai prižadėjo, bet ant rytojaus Hussui buvo pranešta, kad nužiūrėtą žmogų heretikystėje niekas neturi tiesos ginti. Vos tik Hussas truputį pasitaisė iš ligos, jam pakišo popierą, kur surašyti buvo 4 apskundimo punktai; reikalavo, kad jis pasirašytų po jais. Aktą apskundimo sustatė čekiškasai magistras Steponas Paleč, buvęs Husso draugas.

Nors nusilpęs ir labai nupuolęs jiegosė, Hussas parašė puikų atsakymą. Tam tikrais punktais jis atrodė, kad citatai iš jo raštų išimti tapo labai nesąžiniš-

kai, tai papildant, tai iškreipant juos. Tūlus punktus Hussas gina, kad tai nēsās klaidus mokymas, o teisybė, paremta ant šv. rašto, ir kad juos išpažįsta bažnyčios tėvai bei viduramžinės teologijos žibintuvai.

Tuomi tarpu iš Pragos atėjo žinia, kuri dar labiau pablogino Husso stovėję. Vienas iš jo draugų, magistras Jokūbas, dėl jo mažo augalotumo vadinas Jokūbėliu. ėmė atrodinėti, kad reikia priimdinėti komunią abiejuose pavydaluose, kaip daromą rytų bažnyčiose, ir pats ėmė taip dalinti komunią žmonėms. To dėlei prasidėjo ginčai ir vaidai. Išgirdęs apie tai Jonas iš Chliumo, tuojau parašė Hussui. Hussas jam atsakė, kad klausime sulig komunijos reikia elgties, kaip koks esti kieno persitikrinimas. Norint išganyti dūšią, suvis nėra pareigos imti komunią abiejuose pavydaluose, bet jaigu kas taip nori imti komunią, tam negali būti draudžiama. Iš to atsakymo matosi, kad patis dogmatiškieji klausimai Hussui nedaug terūpėjo, o neprieteliamas jo tai buvo naujas ramstis apkaltinimui jo ir naujas atrodymas jo heretiškų minčių. Iš Dominikonų klioštoriaus Hussą pervežė į Gotlybo pilį, priklausančią Konstancijos vyskupui, kur jį apkaustė grandiniais ir uždraudė susirašinėti su draugais. Galiausiai paskirta tapo pašaukti jis pirman viešan tyrinėjiman 5 d. jaunio 1415 m.

Susirinkimas prelatų buvo laikomas Pranciškonų klioštoriuje ir buvo labai skaitlingas. Iš pradžių apskūstojo nebūtyje perskaitė apskundimo aktą bei liudytojų prirodymus. Potam prelatai linkėjo balsuoti klausimus, nuteisti priskaitomas Hussui tezis ir tuomet tik atvedinti apskūstąjį, paliekant jam tik galę sutikti su konsiliumo nusprendimu.

Tai matydamas, Jonas iš Chliumo kreipėsi į ciesorių Sigizmundą, reikalaudamas, kad ciesorius neleistų Hussą taip kreivai teisti. Ciesorius turėjo nusileisti. Atvedė Hussą į susirinkimą, sukrovė prieš jį jo kningą "De ecclesia" ir jo polemiškus raštus prieš Stanislavą iš Znoimo ir Steponą iš Palčo.

— Ar tu pripažįsti šitas kningas už savo? — paklausė Husso.

Hussas su atyda pažiūrėjęs į kningas pasakė, kad ištiesų jos yra jo, bet jaigu jam taps atrodyta, kad jis parašė ką nors klaidingo ar neteisingo, tai jis parangus esąs atitaisyti klaidas. Tad vienas prelatas ėmė skaityti privestas apskundimo akte ištraukas iš jo raštų, sudarkytas ir apkarpytas. Hussas keletą sykių rei-

kalavo atrodyti ir išreikšti teisybę. Tad svetainėje pakilo baisus triukšmas.

— Mesk šalin savo sofistika! — klykavo jam. — Atsakinėk stačiai, ar taip, ar ne!

Hussas atsišaukinėjo ant bažnyčios tėvų.

— Mesk šalin tėvus! — šūkavo jam — čia ne apie juos šnekėta!

Matydamas, kad nėra galima kalbėti, Hussas nutilo.

— Aa! tu tyli, — suriko prelatai. — Tai ir atrodymas, kad tu ištiesų įtiki į savo kreivą mokymą.

Galiaus, kada Hussui pasisekė užimti balsas, jis tarė:

— Aš tikėjausi šiame konsiliume rasiąs daugiau mandagumo, gerumo ir tvarkos.

— Mat, kaip tu dabar šneki! — tarė ant to susirinkimų pirmsėdis, kardinolas Bronn. — Iki tu sėdėjai Gotlybo pylyje, tu buvai mandagesnis.

— Taip, — atsakė Hussas, — nesa ten niekas nerėkavo ant manęs, o čia visi rėkaujate!

Tūli sumanesni kardinolai suprato, kad didžiumos prelatų elgimos gali tik tai nužeminti konsiliumo svarbą. Jie pasiūlė greičiaus uždaryti posėdį.

Antras tyrinėjimas tapo paskirtas ant 7 d. jaunio.

Antrame posėdyje buvo ciesorius ir todėl susirinkimas buvo daug pritinkamesnis. Vardan ciesoriaus apskelbta tapo, kad kiekvieną, kas jis nebūtų, jaigu nedoriai elgtųsi, išvedsins laukan iš svetainės.

Siuomsyk Hussui stengėsi atrodyti, būk jis prisisavinęs Wicliffo mokymą apie "išsikūnyjimą", t.y., kad duona ir

vynas sakramente pasilieka duona ir vynu. Tačiau ginčas pasibaigė tuomi, kad vienas angliškas teologas užtėmyjo: Husso mokymas apie eucharistiją be abejonės yra katalikiškas ir čia nėra kas apie tai kalbėti. Čion Hussui pakišo klausimą: Kaip jis drįso išsirtarti prieš nuteisimą 55 Wicliffo tezių? Hussas atsakė:

— Aš užsispyręs nerėmiau nei vienos, bet negalėjau nesipriešinti, kam jas nuteisė be atrodymų.

— O tu sakei, kad godoji Wicliffo ypatą? — pasakė jam.

— Aš neužsiginčyju, — atsakė Hussas, — kad laukau Wicliffo dievotu žmogumi. Trokštu to vien, kad mano dūšia būtų ten, kur ir jo yra.

Sigismundas iii,
Romos Imperatorius
(1386-1437 m.)

Prelatai sukvatojo, o kiti, ne tokie linksmi, rūšiai kraipė galvomis.

— Bet kaip tu pasidrašinai nuo popiežiaus apeliuoti į Kristų?

— Ką gi darysi, — atsakė Hussas, — kad nėra kito teisingesnio teisėjo.

“Šventieji tėvai“ Konstancijos konsiliumo vėl kvatojo.

— Ar teisybė, — paklausė Husso, — kad tu išdrišai tvirtinti būk tu čion atėjęs esąs iš savo dėkos ir kad tu gyreisi, jog tau nenorint ateiti, nebūtų čion galėję atvesti nei karalius Vaclavas, nei cesorius?

— Tas teisybė! — atsakė Hussas. — Už mane stoji tiek žmonių, neišskiriant nei galingų magnatų, kad aš suvis ramiai galėčiau gyventi jų pylyse.

Čion pakilo ricierius Heinrichis iš Chliumo ir tarė:

— Tas teisybė!

— Aš esmi prastas ricierius, — pridūrė Jonas iš Chliumo, — bet mokėčiau Hussą ginti par ištisą metų savo pylyje. Yra daug galingesnių už mane magnatų, kurie įstengtų jį ginti prieš Vaclavą draug su Sigismundu.

Toks pasakymas nepatiko Sigismundui; jis senai jieškojo progos išsižadėti savo žodžio, duoto Hussui, ir dabar atsikreipdamas į apskūstąjį, pasakė:

— Aš daviau tau gleitą, kad tu galėtum ginties viešame posėdyje. Tu matai, kad aš iš tiesų išlaikau savo prižadėjimą. Konsiliumas padarė tau šiandien viešą, švelnų ir ramų išklausinėjimą, už ką aš jam nuširdžiai tariau ačiu. O tau patariu: mesk šalin užsispyrimą ir atsiduok ant konsiliumo mylistos ar nemylistos. Tu klysti, lukuriuodamas mano apgynimo. Heretikas, kokia jo dignitūra nebūtų, neras pasigailėjimo pas Romos cesorių.

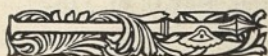
Po tų žodžių posėdis tapo nukeltas ant kitos dienos.

Jai jų norit, kad žmonės pamėgtų dorą ir patįs dorais taptų, tai gerbkite tuos žmones, kurie rūpinasi savo brolius apšviesti ir dorais padaryti, o ne tuos, kurie prie esančių jau prietarų krauna dar naujus...

...Net labai gerbiamos organizacijos balsiai reikalauja, kad būtų vengiama kningų, kuriose kritikuoja anų organizacijų nuomonės. Jos, tur būti, nežino, kad vieną ir tą patį reiškia šitiedu sakiniu: “meldžiu, panaudok tamista savo įtekmę ir tuo uždrausk mano priešui kritikuoti mano ideas“ ir “aš netikiu į tai, ką skelbiu...”

Voltair.

Kl. Jurgelionis.

Kn. A. Vienožinskis ir jo dainos.

(Braižinys.)

[Žiūr No. 4.]

Džiaugsmingam meilės laikui neilgai buvo skirta tęsties. Atėjo neramūs metas. Sukilo Lietuvoje maištas, ir krito paskui už jį bausmės, persekiojimai, ištrėmimai. Ir Antanui išpuolė sunkus smūgis. Ištrėmtųjų skaičiun pateko jo mylimoji draug su savo broliais.

Lengvu yra numanyti kas dėjosi jauno Antano sieloj. Šviesus spindulėlis išspindęs jo gyveniman, sužadines laimės viltis — užstelbo. Prieky vėl tebuvo juoda, vėl tik kryžiai-kryželiai tesimatė...

Nuliūdimo, gailesčio, ilgesio perimtas Antanas išdainavo gražių-gražiausioj atsiskyrimo dainelėj: *Sudiev, kvietkeli tu brangiausias!* Iš jos pirmu syk pajaučiame, koki gili dagi buvo Antano meilė ir kokią jai svarbią reikšmę skirta turėti jo gyvenime.

Atsiskirdamas su mylimąją sako:

Sudiev, kvietkeli tu brangiausias,
Sudiev ir laimė man biednam!

ir jaučiasi pasiliekęs tiek vienas, vienas — be laimės, be jos vilties...

Štai diena jau ir ta adyna,
Kurioj man reikia atsiskirt...
Oi, širdis alpsta... Dievas žino,
Kaip reiks gyvent ir kur numirt!
Ir dilgė ne visur žaliuoja,
Šaka be rasos neprigis,
Ir medis pakirstas svyruoja,
Kaip mano širdis bepagis!

Meilė jam buvo gaivingoji rasa. Ji teatgaivino nuliūdusį, nepaguostą našlaitį, sužadino jame džiaugsmą, iššaukė linksmybės dainas. Ir dėlto-gi, verstinais atsiskiriant su numylėtine, tiek sunki, pilna širdies gailesčio nuregima ateitis.

Aušra man nepriduos skaistumo,
Nei ramus vėjas nuramins,
Nei saulė neatneš linksmumo,
Nei tamsi naktis užmigdins!

O da gailiaus toliau:

... Neg tik berželis sviruoinėlis
Par amžius verkdams man supras,
Neg tik prakalbins tas paukštelis,
Kurs savo lizdo neb'atras!..

Vienok su kokia galybe užreikiama:

...Nors kryžiai kris, kaip smarkus lietus,
Bet meilės tik neb' užgesys!

Įsistebėtina: *nors kryžiai kris kaip smarkus lietus...*
Galingiausiai-liūdniausias paveikslas!!...

Ištikro — "Sudiev, kvietkeli" yra puikiausioji, širdingiausioji meilingųjų dainelių dainelė! Jai lygios nėra visoj lietuvių literatūroj. O ir kitur nedaug tokių tesurastum. —

Kad meilės didelė tvirtybė pas Antaną gyvavo širdy, kaip ir dainoj, mus pertikrina kad ir tai, jog neužilgo po numylėtinės ištrėmimui jisai, gedulo pilnas, įstojo dvasiškojon seminarijon. Gi ilgą, labai ilgą laiką dainuoja apie mylimąją seselę. Ašaroms aptvinęs, laukia atskrisiant savo gulbelės ant baltųjų sparnelių, ir pats, kai paukštelis, norėtų pas ją skristi par dienas naktes... Gal po kokių metų aplanka buvusias numylėtinės vietas, ir liūdny minčių apimtas išdainuoja griaudžią dainą: *Kur prapuolė tas kelelis, kurs pro kryžių ėjo?* Kiek vėliau (ar anksčiau?) da griaudesniai dainuoja *Oi, dainos-dainelės*, išrokuodamas visą savo padėjimą, kad yr vienas, kaip žuvelė, pasaulėj, kad

Toli mano tėvai — ant dangiško skliausmo,
Nėr kam nuraminti mano širdies skausmo.
Toli mano broliai visur išblaškyti,
Vieni jau užmiršo, greit užmirš ir kiti;
Toli ir tu esi, o mano gulbele!
Kodėl neatskrendi tu mano paukštele?

Dėl mylimosios už vis daugiau ilgemos ir jos laukiama:

Laukiu aš gi tavęs, ranka pasirėmęs,
Ašaroms aptvinęs — rūpestį paėmęs...—

Dainuojant šias didelio ilgesio dainas, matyt nieko nebuvo žinota, kas dedas su ištrėmtąją numylėtine. Paskiau susižinojimas su ištrėmtaisiais, galima manyti, buvo įvikinta. Mūsų giesmininko gal buvo gauta koki žinutė, laiškėlis aprašas ištrėmtųjų gyvenimą ir jų vargus. Žiniomis tiek persiimta, kad įsiveizdinta ištrėmtųjų padėjime. Šitaip galime išaiškinti atsiradimą dainos: *Oi tu sakal-sakalėli*, kurioje išreikšta tiek skaudulio dėl prarastosios, atimtosios Lietuvos-motynėlės. Daina, matomai buvo skirta ištrėmtiems dainuoti. Ar buvo jiems pasiūsta, ar juos pasiekė, nieko apie tatau mums nežinoma.

Taip-gi ištrėmimo vietų turėjo siekti daina, numylėtinei skirtoji: *Oi, rūpesčiai sunki našta*. Antroji šios dainos savystovė dalis stačiai į numylėtinę kalba ir nori ją guosti dūsaujančią ir vaitojančią:

Dainos mano — dūšia mano,
Žodžius megzkit, pinkit!
Kregždunėlės-lakunėlės

Sparnus pasiimkit!

— — — — —
Jus nuneškit meilei mano
Patiekos žodelius...

— — — — —
Dainos mano — ašaros mano,
Jūs skalsiai riedėkit,
Dūsaujančiai, vaitojančiai
Kentėti padėkit!...

Šita daina rodos daug vėliau sudėta, negu "Oi tu sakal-sakalėli" (manytume ją sudėtą baigiant seminariją ar gal ir būnant jau kuningu). O tiek joj da neatsimainęs, rodos padidėjęs, meilės karštis, toki ilgėjimos ir kančios begalė'..

Vienok ilgiau besitęsdamas tiek įtemptas jausmas negalėjo nepriimti skirtingų nuo buvusių iki šiol, naujų spalvų, o galų-gale ir visai nepersikeisti.

— — — — —
Kaip visam kam pasaulėj, taip ir intensyviniam jausmui ateina pabaiga: jis ilgainiui ar išblėsta, peklus, kaip sako, palikdamas širdy, ar jo apraiškos būtinai mainos ir taip, kad galų gale vieton jo ateina jau visai kitas nors ir tos pačios ar da didesnės stiprybės jausmas. Čia vieno puolimas, dekadencija apsireiškia draug su kito iškilimu.

Mūsų dainiuje labai ilgai gyvavo meilė ir tiek-gi ilgai gėlė, krimto širdį skauduliai, — kadangi numylėtinė buvo paveržta, kadangi meilė žiaurios rankos sudaryta. Opi pasidarė siela skauduliams atjausti, o gyvenimas jų nesigailėjo teikti iš visų pusių. Par tataigi skaudulys dėl meilės pradėjo ilgainiui virsti į visuotiną skaudėjimą. Nuskaudinti pajautimai, lyg neberegėdami nieko kita, teapercipuoja liūdniausias. skaudžiausias pusis.

Kaip koki šito užbaiga, atėjo ir disiluzija meilėje. Gana aiškiai apie tai mums sako ta vienos vėseniųjų dainų vieta:

Oi tu meilė, meilė, kam tave pažinau,
Už ką taip puikų vardą nešioji!
Duktere Dangaus tave vadinau,
O tu man' be meilės visur persekioji!
Kam tu mane mokei ir liepei mylėti,
Dėlko nepasakei, kad reiks daug kentėti.
Aš tariau atradęs tikrą aniolėį,
Kuris tik man' vieną mylėti žadėjo,
Bet greit užmiršo biedną jaunutėį,
Kaip tiktai šviesesnė žvaigždė užžibėjo.
Nors man negailu, kad mylėt nevyko,
Tik griaudu ir skaudu ir ilgu paliko.—

Iš šitų išmetinėjimų numylėtinei galima suprasti ją ištekejus. Kur: ar ištrėmime, ar ne ir kaip aiškint tas "šviesesnės žvaigždės" paminėjimas, — į šitai nieko negalim atsakyti; ag nežinom dagi nei numylėtinės vardo...

O ar ji nors pirmiau buvo dainininką mylėjusi? Tikriausia, kad taip. Rodo tai kad ir minimi išmetinėjimai: jinau tik vieną jį težadėjusi mylėti, bet greit užmiršusi. Ansaigi pasakymas: "o tu man" be meilės visur persekioji" matyt hyperbolė tėra. Jaigu nebūtų buvę meilės, nebūt galima buvę prikišti ir atsimainymas, o ir ištekėjimas nebūtų tiek skaudaus padaręs išpūdžio. Dabar-gi šisai atsitikimas matyt buvo vienas paskiausiųjų svarbiųjų stumtuvų, ūmai nukreipusių visą tolesnijį Vienožinskio jausmo plėtojimos. Po jam tik, manome, Vienožinskis tampa tiek pesimizmo ypatingo apimtas, kad pagališ ateina ta galūtinioji viso ko rezignacija; man vis tiek pat!..

Dėl nebeįtikėjimo meilei atėjo persilaužimas. Laikinai pasidarė amžinoji tamsa, užkaltas gyvojo grabas. Jautriausioji širdis didžiausiojo persikentėjimo pasiekė. "Širdy kraujai sukepė", sako.

Tas, kurs numiręs, nei geidž, nei mato,
Nei gailisi svietą palikęs.
Ar kas jam kryžių ant kapo stato,
Ar kas jį keikia užpykęs,
Jam vis tiek pat, jam vis tiek pat!

Ne viena kančia, kad ir ta dėl meilės, ne vienas skaudulys, — čia viso gyvenimo visos kančios ir skauduliai tiek surėmė, supurtino pabaigtinai širdį, kad, augščiausiam skausmų pajautime kraujo nebetekdama, ji jautėsi numirėliu višiant. Ir reikia manyti, kad sakomasai čia "man vis tiek pat" gal didžiūdidžiausiam laipsnyj buvo "ne vis tiek pat"... Ypač kad-gi širdis užsiliko gyvatoj ir toliau kruvinai tebeplakė, kad ir kiturnulinkus. Dainoj "Man vis tiek pat" yra giliu širdies skausmu ir tuo didesne jiega įvikintas atsisakymas nuo savo kančių, galūtinai sudėjimas "kryžium pirštų" ir tai ne tik dėl meilės... Taigi čia nuregėtina vieno jausmo puolimas, — puolimas, įvykęs angštybėj kitų prisirezgusių jausmų, puolimas — didžiam iškilime, kurs retai galimas. Ir po šitam momentui visai kitoniškas mums apsireiškia dainius.

Dabar jo dainuojama — manom, dabar tegalimos jam dainuoti — dainos: *Saulė nusileido už augšto kalnelio, Oi gi gražus, gražus tolimasis dangus*, — dainos nusiramavimo, Dangaus... Gal ir ant senovės pamatų ar griuvėsių išaugęs — jose yr kitokis ne kai pirmiau buvęs jausmas, kitoniškas dagnas, lyg ne tas spindulių persilaužimas.

Matome Lermontovinį ūpą, norą "užmiršt ir užmigti",

Bet ne amžiaus miegu ant šaltų kapelių,
Aš norėč užmigti po medžio lapelių,
Kad vėjelis pūstų, lapeliai šnabždėtų
Ir man apie meilę miegstančiam kalbėtų...

Pastebėtina, kad šitame Vienožinskio ūpe nėra gryną baironizmo žymių, nors išrašytosios eilutės be-

maž žodis žodin paimta iš Lermontovo. Vienožinskio ūpą svarbiausia ženklina tautiškoji, lietuviškoji, o draug ir jo savotiškoji dėmė.

Su šituo ūpu harmonizuoja filozofijos pamėgimas, tos "kalbos apie augštus daigtus", kurias mini Tėvynės mylėtojas. Charakteristiška čia tai, kad Vienožinskis didžiai buvo pamėgęs Flamarioną. Astronomas-poeta kėlė mintį ir jausmą ir plačius pasaulius skleidė. Užsiėmimas Flamarionu rado atspindį — nors gan ne aiškų, menką — ir dainoj:

Oi gi gražus, gražus tolimasis dangus!
Kada man pašauksi ten Dievuliau brangus,
Kada aštrius takus šios žemės pereisiu,
Kada žvaigždėms grįstu keliu vaikštinėsiu?...

Tai yra vienutinė vieta, iš kurios nors kiek galima nužiūrėti Flamarionas. Bet kad ši aplinkybė liūdytų laipsnį, kokiam Vienožinskis buvo Flamarionu užsiėmęs, abejojam. Gal turėtume Flamarioną ir daugiau paliūdytą, jaigu Vienožinskis tariamuoj gyvenimo laiku būtų daugiau apie save dainavęs. Daina, kurioj randame žvaigždėtus kelius, yra viena paskutiniųjų, gal pati paskutinė, *tyrai* asmeniškojo jausmo dainų.

Neabejotina vienok yra tai, kad Flamariono žvaigždės Vienožinskio prie savęs neužlaiko. Jis toliaus eina, eina dangauspi, pas Augščiausį gerjaušį savo Tėvelį. Tenai gal augštam pasišventime atneša ant šventojo aukuro visus savo kryžių-kryželius, visus skaudėjimus, kančias. Ir dėlei šito gal paskesnėse jo dainosė nebeužtinkam minint tų skaudulių didžiųjų, arba net ir visai nebegirdžiam jį apie save patį kalbant...

Nebe savo, — kitų varge!iai ir kryželiai yra dainuojami vėlesnėse ir visų paskutinėse Vienožinskio dainose.

Stebėtinai keistai A. Vienožinskį suprato Pr. Vaičaitis, parafravęs ir pašiepęs dainą: "Man vis tiek pat". Vaičaičio parafrazoj išeina, kad dainuojąs "man vis tiek pat" yr tik paprastas apsileidėlis, tinginys, bejausmis, saumyls.

Laimings — jis jaučia viską lygiai:
Ar ašaroti bus skruostai,
Ar brolius spaus nelaimių dygiai,
Ar laimę sems pilni glėbiai.
"Man vis taip pat" susiramina
Ir nebepaiso jau toliaus,
Gilesnio jausmo negaivina,
O skilvį šeria kuosmarkiaus.

Kad viskas tai absoliutiškai neteisinga, nereikia mums aiškinti: matėm ką reiškė ir kurlink vedė Vienožinskio "man vis tiek pat". Gi ironijos jau didesnės nereikia — jausmingiausias lietuviškųjų dainių "gilesnio jausmo negaivina"! ašaroms plūdęs nejaučia, "ar kieno ašaroti bus skruostai"!

Vaičaitis, tiek vulgariškai kaltindamas Vienožinskį, turėjo omenėj „tautišką darbą“, darbą „brolių vargdienių naudai“. Tai lyg kad teisintų Vaičaitį. Vienok, jaigu jo paties žodžius:

Tą darbą duokit, kurs ramina,
Kurs širdžiai alpstant nuo vargų
Nešioja peną ir maitina etc.—

suprasime, kaip norą 'dirbti' dvasiai, o ne vien medžiaginei naudai, tai ir vėl nežinosime, ko gi jis nori iš Vienožinskio. Visas Vienožinskis yra dvasiškas ir tautiškas par excellens, nors ir nerėkia: „dvasios duokit“ arba „Tėvynė, Tėvynė, Tėvynė!“... Taigi Vaičaičio parafrasa tėra neapmąstyta, karščiuojantis ir betikslis išsišokimas.

Kas dėl vargo ir vargdienių tai Vienožinskis apie juos dainuoja svarbiausia, rodos, po tam persilaužimo laikui, kuri aprašė. Pavesdamas savo asmeniškąjį skaudulį Dievui, persiima kitų kančiomis. „Sąprotaudavo — sako Tėvynės mylėtojas, — kad pasaulėje visų didžiausias darbininkų yra krutėjimas. Gi lyg pagal to sąpročio, o greičiau kad ir nepriklausomai nuo jo, dainavo: „*Karvelėli paukštužėli*“, „*Žirgeliai sukinkyti*“, „*Susiedas laukus apsėjo*“, „*Kas ten rėkia, kas ten šaukia*“, „*Ar negaili seserėle, rūteliu*“ etc.

Svarbiausioji šių dainų žymė — tai vargdienių vargelių, kryželių, rūpesių, neteisybų „rokavimai“. Išdėti širdingai, — be jokio palyginimo širdingiau, negu pas šių dienų vargo poetas ir eiliadirbius, — vienok negalima pasakyti, kad susidedančios iš tų rokavimų dainos būtų lygios gražumu ir spēka visoms kitoms, išdainuotoms Vienožinskio dainoms. Tik gal „*Ar negaili, seserėle, rūteliu*“ yra šios rūšies gražiausioji, na ir žinoma puikiai nupiešta grįžtančio namon girtuoklio paveizdas dainoj: „Kas ten rėkia, kas ten šaukia.“

Nei valandėlei visgi negali būt abejonės, kad ir paskutiniojo Vienožinskio gyvatos laiko dainos iš širdies gilumos teišplaukė: labai jau aiškiai apie tai jos pačios kalba. A. Vienožinskis iki grabo lentai širdim tegyveno. Irgi nuo to širdies jausmingumo, sako, ir miręs...

Jaigu jis kada taip ar kitaip sąprotaudavo, ar prie kokio sąpročio preidavo, taigi ir tai iš širdies tebuvo išėję. Širdim-gi jis buvo susirišęs su vargu ir vargo žmonėmis, jis jų tėvas buvo, jų brolis, jų užtarytojas ir paguoda... Ir tie žmonės jį didžiausiai mylėjo.

„Ant Vienožinskio laidotuvių — apsakinėja Tėvynės mylėtojas, — 1892 m. 18 rugsėjo, susirinko visa parapija ir visi apylinkiai, kaip ant didžiausių atlaidų. Verkimas ir raudojimas visų buvo labai didis, nes nabašninkas širdžia gyveno, jo dainos širdis visų šildė.“

A. Vienožinskio svarba lietuvių poezijoje yra didžiausi. Jis vienutinis pas mus tėra, kurs dainoj apsi-reiškė visas — tiek tyras ir pakilus, tiek begalo širdingas ir atviras ir dvasią žavėjantis. Jis yra tas retųjų, kurs įkvėpimą sėmė iš tų pačių šaltinių, iš kurių yra gimusios mūsų pranokėjų gražiausios griaudulingosios dainos ir raudos. Jis yra tas mūsų poetų, kurio dainos turi tautiškąjį rūbą, tautiškąją lytį ir dvasią, o gi jos vienos tegali stipriausiai užgauti tebesančio lietuviu lietuvių širdį!..

Iš paskutiniųjų atžvilgių panašus ir artimas yra Vienožinskiui tiktai vienas visų mūsų poetų — A. Baranauskas.

Su šituo gal nesutiktų, priešingai apie tai sakytų (ir sako) dabartinieji mūsų „kritikai“... Bet šitaip mes tetvirtiname. Tvirtiname į tai atsižiūrėdami, koki yr bemaž visa naujoji lietuvių poezija. O joj mes begalo mažai tesurandame ir poezijos ir tautiškujų žymių. Paslėpusi širdį, pamiršusi žmogų, susivaržiusi ir aprubežiuta daugybe rubežių ir rubeželių — ji kaip menka vergė teišrodo ir vergiškai tetratatuoja ant rūsiškujų ar vokiškujų trafaretų... Laikini minios patikimai, laikini „persitikrinimai“ ar doktrinėlės jai turinį idėjo, gi svetima mokykla svetimą jai rūbą antmetė. Šaltą ir laužytą kalbą kalbanti — širdies nesujudina, amirus ir vieną o tą patį be jokios paliaubos kartojanti — negali iškelti dvasios įn augštas galingas padanges. Skursta ji savo nuobodžias dienas, vis daugiau nustodama prasmės. Visoki be platesnės sąmonės kritikai — „raidėžiai“, kurių Lietuvos poezijos ir dvasios nelaimėi tiek daug dabarties priviso — dagi padeda eiti jai įn galutinąjį susiniekinimą...

Bet kada nors ateis ir atgimimo valanda. Nusviedus nelaisvės grandinius, iškels tąsyk sparnus mūsų poezija, ir nujausdama savo tikrąją prigintį, veržšis topi šaltiniopi, iš kurio yra pasemti didelių žynių įkvėptieji žodžiai, iš kurio-gi užgimę ir mūsų dainiaus, jausmo galiūno, dainos. Susidurus ties šituo šaltiniu su didžiaisiais: Vienožinskiu ir Baranauskiu, mūsų poezija nušvis savo tautiškomis spalvomis ir įgti pradės nemirtinumo ženklus!

(Galas)

V. K. Račkauskas.

Užančio klebonas.

(Fotografiškas piešinėlis.)

Dailus miestelis tie Užančiai: ant kalno, kurio apačioje kaspinu raitosi nedidelis upelis; triobėsiai gerai apžiūrėti, neišgriuvę. Visų augščiausioje vietoj stovi sena išsiplėtusi medinė bažnyčia su bokšteliu, kurio apvalinas stogas rauduoja blizgančiomis blėtos spalvomis. Šventorius nusodintas senais klevais; prie jų stovi mediniai suolai, o ant tų suolų sėdinėja Užančio bajorija, atsilankydama šventadieniais bažnyčion: seni barzdoti ir jauni su užraitytais ūsais ponai, poneliai ir ponaičiukai; jaunos ir visokio amžiaus moteris. Skaisčiais nedėldieniais, kuomet žmoneliai meldžiasi bažnyčioje, prie grindų prisiriesdami, ant šventoriaus — žinoma jai norėsi apsidairyti — čia seni ponai šnekučiuodami apie savo reikalus, susitaria kada susivažiuoti palošti “furmaskiego preferansa” ar “zdusié kilka rob-rów w winta”; jaunuomenė, ta žalioji jaunuomenė, neatsilieka nuo senių — ji irgi sustoja poromis-porelėmis, šnekučiuojasi, šaiposi, dairosi, juokiasi ir piktina doras Užančio moterėles. Greta bažnyčios — mažutė, bet švari ir daili klebonija, su dideliu vaisiniu daržu aplinkui, stiklinėmis gonkomis, su dideliu kiemo viduryje pumpančiu klombu iš įvairių gėlių: našlaičių, pelergonijų, radastų, nasturečių, astrų ir kitokių; klebonijiniai triobėsiai, kaip antai staldai, jauja, daržinės ir taip vadinamas pono prabaščiaus palivackas, kuriame gyvena klebono ūkio darbininkai — pakalnėje, už bažnyčios ir klebonijos.

Priešais klebonijos, skersai kelio — pilkai nutepiotas naujas namelis, dokalkomis dengtas. Jo languose stovi didelės apvalios stiklinės su įvairiais dažytais skystimais: raudonu, geltonu, žaliu. Ant baltai nutepiotų durų kabo didelė juoda lenta su lenkišku parašu: “Apteka”. Viršiaus to parašo riogso juodas su paaukuotom galvom ir paaukuotu ant pilvo keturkampiu — dvigalvis erelis.

Tų dvigalvių erelių Lietuvoje pamatysi kur nori ir kur nenori: rasi juos ant degtinės, ant alaus stiklinių, ant degtukų, ant tabakos, ant piningų, ant aptiekų durų, ant karčiamų langų ir kitur. Tokia jau mada, o su mada kovoti tai tiek pat, kaip ir su vėjo malūnais.

Pro to naujo namelio šalį eidami užantiškiai visados žiūri į jį su nuostaba ir pagodojimu. Jai kurio jų paklaustumai, kieno tas namas, tai tau kiekvienas jų, be amžiaus ir lyties skirtumo, atsakytu:

— Pono prabaščiaus!

Užantiškiai nevadino klebono kitaip; žodis “ponas” tokias šiame atvėjyje įgijo pylietybės tiesas, kad jie negalėtų išvaizdinti sau to, kaip galima kleboną vadinti tiktai klebonu, arba prabaščiumi. Jai prabaščius, tai jau būtinai “ponas prabaščius”. Kuningo vikaro niekas nevadina ponu: mat, da jam reikia pakamendo-

riauti. Vikarą paprastai vadinama kuningėliu, neatsižūrint į tai, ar jis liesas, išdžiūvęs, ar storas, kad nemato savo kojų.

Grįždami prie Užančio išvaizdos, turime paminėti, kad apart tų dviejų dailių namų, klebonijos ir pono prabaščiaus namo, kuriame randasi aptieka su spalvotais skystymais ir kurio duris yra papuoštos juodu su paaukuotom galvom dvigalviu ereliu, miestelis veik niekuo kitu ir neatsižymi; jai bent da paminėjimo vertos triobos: medinė valsčiaus raštinė, kurioje rusas su juoda barzda raštininkas melžia iš užantiškių rublines, ir mūrinis iš raudonų plytų namas Užančio milijonieriaus ir vertelgos, Jankelio, prieš kurio krautuve kas nedėldienis sustoja vienas po kitam dvarponių vežimai ir kurio smūklėje visi užantiškiai be amžiaus ir lyties skirtumo su pasigėrėjimu srebja gardų “gyvasties vandenėlį”, arba, kaip ponas prabaščius sako iš sakyklos, “pragaro smalą”. Jankelio smūklėje kas nedėldienis girtuokliaujama iki išnaktų; pavakariais bernai, žinoma, tie, kuriuos vadinama gaidžiais, susipeša ar tai pačioje smūklėje, ar ant rinkelės prieš smūklę, jai viduje jų kumščiams ir alkūnėms atrodo par angšta.

Prie to visko pridėkime dar kelias turtingesnių ūkininkų triobas ir dirstelkime į seną, išsižergusi anapus upės, tartum kokią kerėbla, dvarą — tad čia visas Užančio miestelis, kaip ant delno.

Apie triobelninkus, gyvenančius aplūžusiose bakužėse, apie dvaro kumečius, sukimštus į žemus urvelius, kuriuose nuo drėgmės ir sugadinto oro šunys stippa, apie bažnytinę špitolę, kurioje davatkos gamina ilgas bei supainiotas istorijas apie viską, kas tik šiokių ar kitokių būdu užgauna kasdieninį užantiškių gyvenimą, geriau ir neminėkime. nesa mės jiems nepagelbėsime, o antra nėra mums reikalo gadinti sau ūpą.

Užantyje nuo senų senovės klebonauja kuningas Tapkevyčius; senas, storas, augštas, su plačia plike, rausvai spindančia šviesoje, su baltu plaukų vainikėliu, apsupančiu jo pakaušį. Kol jis buvo jaunesnis — tai sušukuodavo plaukus nuo pakaušio priekin: slėpė savo plikę; dabar-gi, kuomet ant savo gyvenimo lazdos jau pradėjo ženklinti septintą kryželį, neberūpėjo jam slėpti savo plikę nuo saulės, žmonių ir musių: saulė priprato prie jos, žmonės, kurių tarpe daug randasi irgi plikių, nelabai tesistebėjo, o muses galima delno pliaukštelėjimu užmušti, jai pardušiai šliaužinės ant apvalios kaukolės.

Tą kleboną visi mylėjo: ir ūkininkai-valstiečiai, ir pasišiausę pilvuoti ponai ir pilvus įtraukė žydėliai. Kiekvienam jis buvo prieinamas, su kiekvienu mokėjo ir norėjo žmoniškai apsieiti. Jis buvo parapijonams ir teisėjas ir išdininkas.

Susivaido, leiskim, tarp savęs du kaimynu ar tai už pagriebtą kumelaite, ar tai už nuplėšimą šlovės, ar už ką kitą — kur gi eis, jai ne pas poną prabaščių? Nu-eina tad pas jį, nubučiuoja rankas, išklauso pamokslo, žemyn akis nuleidę, o paskui — apsilanko mūriniame

Jankelio name ir vėlu vakare eina namų linkui santai-koje, susikabinusiu, nosimis žemę badydami.

Klebonas Tapkevyčius tokiose atvėjyse turėjo nuo senų senovės išdirbtą taktiką. Jis daug nešnekėdavo su susivaidžiušiais, tik dikčiai išbardavo juos, nušluostydavo, taip sakant, nosis ir sutaikindavo. Jis sakydavo susirinkusiems:

— Na, ir ko judu šnairuojata, a? Paršai, panie tego. Ar gražu? Juk žmonės ims pliaušketi, kad užantiškiai pjaunasi tarp savęs, tarsi šunį už kalę! Pasibučiuokita tuojaus, o jai ne, tai aš judviejų ir žinoti nenoriu; bažnyčion neįleisiu, kalėdodamas aplenkisiu judvieju triobas.. Žiurėkite man, kvailiai, kad tai būtų paskutinis sykis... Jau plaukai ant makauliu pražilo, o keliata lermą, yt kokie pienburniai!...

Susivaidžiusi pusi pavarčiusi rankose savo milines kepures, paklibina neveiklias smegenis makaulėje, pakrapšto sustyrusiais pirštais pakaušį, ir pasibučiuoja, tarusiu:

— Teisybė, pone prabaščiau, paršai męs esame... ir kvailiai... ir pabaigta...

Klebonas tokiose atsitikimuose nekalbėdavo minkštai. Jis sakydavo:

— Ar su jais galima kitaip? Juk jie — Dievo gyvūlėliai: kur nori, ten ir eina, ką mato — tą ir daro. Jūs reikia barti, barti ir da syki barti... Mušti nereikia, bet barti — reikia...

Jis nieko ir niekuomet nemušdavo, išskiriant vežėją, arba purmaną, buvusį vienkart su tuo ir liokajumi. Be to jis negalėjo apsieiti; samdydamas vežėją, jis net susitardavo:

— Aš kartais tau ir suduosiu... ar tu nieko?

— Nieko, ponali, — atsakydavo kandidatas.

— Aš — neskaudžiai, taip sau, panie tego... — Teisybė, jis skaudžiai nesimušdavo, tik, važiuodamas kur nors visados badydavo lazda vežėjui į nugarą; ir tie pono prabaščiaus ypai buvo vežėjams tarsi pasakymas: baštelės vieną syki — reikia sulaukyti arklius; baštelės du sykiu — važiuoti greičiau ir taip toliau.

Pas kunigą Tapkevyčių buvo ir taupiamoji kasa. Į tą, taip sakant, kasą nešdavo savo su vargu surankiotus pinigėlius kas tik gyvas.

Atnešdavo vieną — antrą rublinę elgėta iš pašventoriaus:

— Pone prabaščiau... tai ant pakasynų...

— Gerai, gerai, — atsakydavo klebonas. — Rinkk, seni, kol esi gyvas; kaip pastipsi — nebus kam rinkti tavo dalį...

Atnešdavo ir viena — kita davatkėlė, kuri, „sėdėdama prie bažnyčios ant savęs,“ kaip žmonės sako, verpiniais suverpdavo sau kelius rublius ilgais žiemos vakarais, prie mirkčiojančios lempučių be stiklo.

— Na, sveika, raudonakė, — pasveikindavo klebonas davatką. — Ar daug sukasei?

— Nedaug, — sako, — kur ten daug suverpsi... apžlibau jau, pone prabaščiau...

— Kas čia, ant žemės, yra aklus, tas po mirėliai

matys dangaus gražybes! Kaip nusikapanosi, tai giminės užpirks egzekviją, o gal ir stačiai į dangų nueisi... daug ten tokių smarvių, kaip tu...

Su visais jis taip: elgėta ne miršta, bet stimpa, valstiečiai — paršai, davatkėlė — smarvė ir raudonakė. Visi pas jį turėjo po kelis vardus: vienas krikšto vardas, labai retai tevertojamas, o kiti — pramanyti... Jis net ir dvarponių neguodojo: ir akyse ir už akių pasijuokdavo iš jų; tai bankrutais tai geltonpilviais išvadindavo.

Kuningo Tapkevyčiaus kasoje buvo bent dešimts tūkstančių rublių, kuriuos sudėjo pas jį įvairūs skurdo žmonės: elgetos, pusiau apžlibusios senmergės davatkėlės ir kitokie šventos Užančio parapijos vargšai. Iš ukirunkų retas kuris tenešdavo savo atliekamąjį skatiką ponui prabaščiu: jie turėjo daug vietų pinigų užlaidymui: vieni laikė juos aruoduose, po grūdais, kiti šiauduose jaujų stoguose, o kiti. didžiūnai, tai net ir pačtos taupiamose kasose. Smulkūs-gi ūkininkai ir visokie triobelninkai buvo apsirinkę visų tikriausių banką. — Jankelio smūklė: ką ten idėjai, tai nei vagis nepavogs, nei rūdis nesuės, nei atgal neatsiimsi. Tokios bankos visur ir visuomet yra daug geresnės ir ištikimesnės už visas pasaulio bankas.

Pasąkėme, kad Užančio kleboną visi mylėjo. Vienok ne visai taip buvo. Zakrastijonas, senas ir šlubas Peleckis, visados murmėdavo ant klebono, kuomet prisieidavo valyti klebono vartojamus arnotus ir stulas. Jam padėdavo murmtelėti viešai, ant kokių nors atminimų, ir bažnyčios, ar tačiaus bažnytinių rūbų skalbėja, Katrė Minkiuotė. Jiedu abudu nelabai temylėdavo kleboną tž tai, kad šis turėjo baisų ir neapgalimą palinkimą prie tabokos.

— Pelecki! — bambėdavo, atėjus į zakrastijon suterštų rūbų išsineštų skalbimui. — Su juo aš ir galą gausiu... Andai atnešiau šešias komžas, baltas baltute-lytes — o jau dvi beliko... kad jam nors syki ta nelaiminga nosis užsikimštų...

O Peleckis — tyli; jis iš prigimimo nėra šnekus; retai kam tepasako, ką žino ir apie ką mįslyja; visai netoks, kaip visi užantiškiai.

Užgirdęs tokią Minkiuotės kalbą, jis pažiūri į ją par nuslinkusius ant nosies galo akinius aprūdyjusiuose aptaisuose, paskui — į rodomas jam komžas ir vėl į ją — ir, nieko neatsakydamas, vėl išigilina į savo darbą.

— Pelecki! — nesiliauna įsikarščiauvusi skalbėja.

— A?

— Ką-gi tu ant to pasakysi?

— Ką-gi nori, kad pasakyčiau?

— Ar tu kvailas, ar tik nuduodi tokį? Juk sakau tau žemaitiškai, ne kitaip kaip, kad iš šešių komžų dvi beliko... o visos kitos jau sutabokintos... na?

— Nieko nepasakysiu...

— Kaip tai nieko?

— Jai nenori nieko, tad štai ką pasakysiu, Katre-

le: kaip išskalbsi, tai ir nebebus sutabokintos tos tavo komžos.

— Aš ir be tavęs tą žinau, kliši! — užbaigia savo barnį už klebono nosį ir sutabokintas komžės Minkiuotė.

Peleckis buvo mažas, liesas, plikaktis, su giliai kaktom idubusiom akim, su siaurom, amžinai sučiauptom lūpom. Jis niekuomet nesikalbėjo. Ir kam čia kalbėtis? Juk visviena: ar žmogus kalbės, an ne — nuo to nei jis pats, nei kiti nebus išmintingesni, bent taip Peleckis protavo; antra pusę vertus, apie klebono nosį jis niekam daug nešnekėdavo: jai murmėdavo, tai tik pats su savimi; prie žmonių jai pasakydavo vieną-antrą žodį — tai ir to jau užtekdavo. Jisai žinojo, kad nuo jo pasakymo ji nepasitaisys. O juk jam ne saldu buvo gyventi. Kas graži diena prisieidavo valyti rudus tabako lašus, išvarvėjusius ant bažnytinių apriedalų.

Zakrastijoje, kuomet nieko nebūdavo, jis jausdavosi labai gerai ir su šventais daigtais nei kiek nesivaržydavo. Žinoma, kad paprastiems šiaip jau žmonėms nevalia plikom rankom dąsilytėti taurės, monstrancijos, patenos, palkos, korporalo ir mažų skiautelių purifikatoriais vadinamų, Peleckis-gi nematė juose jokios šventenybės. Jis sau galvodavo:

Šventi daigtai... šventenybė! Ar gal būti kokia šventybė aukso gabale ar paprastos drobės skiautėje? Sako, kad Dievas nužengia nuo dangaus ant tų drobių ir į taurę. Nei jis žengia, nei ką... Žengs Jis, dar ko... lauk... Ir ko Jis čia žengs, ar kad Jį suvalgytų kuningas, perplėšęs ant kelių dalių... ar gal, kad Jį valgytų apsisėilėję "ubagai"? Tiek šventi tie daigtai, kiek ir visi...

Partai jis viską imdavo plikom rankom ir stebėtina: nei jis rankų sau nenusvilindavo, nei ką. Žinoma, jis taip darydavo, niekam nematant, kuomet pasilikdavo zakrastijoje vienas pats. Jis, niekam neesant bažnyčioje, eidamas pro didžiojo altoriaus šalį nepriklaupdavo, nei galvos nenulenkdavo; nesa netikėjo, kad ten randasi kokia šventybė; žmonėms gi matant, jis eidavo šlubuodamas ir priklaupdavo taip, kad jo šlubos kojos kelis niekuomet nesiekdavo grindų: sveikąją koją pariesdavo per kelį, šlubąją gi — atkišdavo atgal.

Toks tai buvo šventų indų dabotojas, bažnyčios ištikimas sargas, senas Peleckis. Jis klebono Tapkevičiaus gyvenime nelošė įžymios rolės ir buvo reikalingas lygiai taip-pat, kaip yra reikalinga lazda, kepurė, kalošai ir tam panašūs daigtai.

Kas link klebono namiškių, būtent panelės — neišvengiamo kienvienos klebonijos priedo — senos, sukumpusios jo giminaitės, mačiusios kitados ir geras dieneles, liokajaus, pažįstančio klebono lazda, ir kuningėlio, — tai jie nepaisydavo klebono tabakos. Ir nebuvo ko paisyti. Jai kartais nuvarvėdavo nekaltas lašelėlis, arba ir du, į stiklinę su arbata, ar į koki valgytą, tai namiškiams neprisieidavo nei tos arbatos išgerti, nei valgytą valgyti. Pats kaltininkas apsidirb dav.

O senas klebono sutonas ir pasutonis, labai retai tedėvimi — vietoje tų rūbų kuningas Tapkevičius dėvėdavo milinį arba čerkesinį švarkų — ir atminančią palaimintus Valančiaus laikus, nieko neturėdavo prieš tą jo simpatišką įpratimą. Jiems tabakas nieko nekenkdavo, jie ir be jo, vien tik savo amžiui pasidėkavo, buvo pažaliavę ir taip suteršti, kad niekas jų negalėtų suteršti labjaus.

Klebono parapijonis, ypač tie, kurių uostynės buvo bereikalingai jautrios, nelabai temėgdavo lankytis į kleboniją: ranką bučiuoti — nesinorėdavo jiems, ištvirkusiems, o rankovę — najau gana! Tad teatsilankydavo tas, kas turėjo svarbų ir būtiną reikalą.

Iš to klebono įpratimo net rimti žmonės gaudavo kartais pasipiktinti, čia nekalbame apie jaunuomenę, kuri moka pasijuokti ir kur reikia ir kur nereikia, kaip kartais.

Pamokslo laike kuningas Tapkevičius bent dešimtį sykių užsitraukdavo; perskaito evangeliją lenkiškai, užsišniaukia; perskaito lietuviškai — užsišniaukia, sugriaudina savo gailiu balsu jautrias bobes — užsišniaukia. Po pamokslui, prieš apskelbsiant ką nors, pasirodydavo iš švarko šoninio kišenius didelė raudona skepeta, skiriama tam tikroms operacijoms; atliekama su ja kas reikia ir užsišniaukiama.

Pasakojama net ir tokis atsitikimas. Ant šv. Jono atlaidų Meškėnuose kuningas Tapkevičius laikė iškilmingą sumą. Vargonai užia, giesmininkų choras iš visų pajėgų stengiasi ir Dievą pagarbinti ir parodyti nemeškėniškams, kad ir Meškėnų parapija ne išrugose mirkyta. Žmonės meldžiasi, prie žemės prikrisdami ir skaudžiai dūksaudami; sklaido Augščiausiojo akyvaizdoje savo sielas — o tos jų sielos švarios, baltos, civilizacijos raugų neragavusios. Pasineria nekaltame užsimiršime ir iš širdies gilumos gieda savo maldą Dievop, kuri meldžiama ateiti pagalbon, ištiesti savo tėvišką ranką ir gausumu apdovanoti vargingąjį žmonių gyvenimą.

Čia pat jau ir pakylėjimas. Net ir tie, kuriuos kuningas Tapkevičius vadindavo bankrutais ir geltonpilviais, suklaupė, kas ant vieno kelio, o kas ir ant abiejų. Kaikurie iš minios, seneliai, iškėlė rankas augštytyn, panėrė akis ir laukia: gal jiems nusileis iš dangaus Dievo malonė, gal nors seratvėje nuramins jų sielas; bobelės vaitoja: tai šen, tai ten užgirsti skaudų, tarsi iš pat krūtynės dugno išsiveržiantį: ak... ak... Vaikai, t rnuojantie mišioms, iš latyniško ministrantais vadinami, pasipuošę mėlynomis jupelėmis ir raudonomis ant pečių pelerinomis, tarsi kalakutai, paėmė į rankas skambalėlius ir — dzilin, dzilin, dzilin — suskambino. Suskambino ir nutilo. Ant viškų surabėjo senas vargonininkas: atsiklaupė su savo giesmininkų armija. Žmonės laukia vaikus skambinant — o jie tyli. Nekantresni pakelia galvas: užantiškis klebonas anei nemišlyja daryti pakylėjimą. stovi status, rankas į altorių atrėmęs ir kaž-ko laukia. Žmonės vis da lukurioja skambalėlio

skambinant — nesigirdi. Jau ir kaptresni pakelia galvas. Kuningas atsigręžė į vaikus; vienas jų pribėgo arčiau ir klauso, ką jam sako kuningas. Neišsykio tesu prato, o supratęs pribėgo prie raudonai pasirėdžiusio, tarsi budelio, šveistoriaus, riogsančio netol krotų su stora buože; pribėgęs prie krotų ir šaukia plonų balseliu:

— Ponas prabaščius užmiršo zakrastijoj savo tabakerką... Atnešk...

Pusė bažnyčios prasijuokė.

Iš to nekalto atsitikimo ilgai juokėsi meškėniškiai jauni vyrai, o iš jų juokų piktinosi padorios moterėlės ir suaugę dėdės:

— Na, ir kas? — klausdavo vyresniejie. — Kaip jūs neturite gėdos juokties iš seno kuningo? Juk jis patį Dievą nešioja ant rankų... ir pats yra Dievo įpėdinis...

— Jai jis yra Dievo įpėdinis, — erzindavo senius ištvirkę ir jokio pastovumo neturintie jauni išdykėliai, — tad kam jis par mišias šniaukia tabaką? Dar poną Dievą sutabakins, o paskui žmonėms bruka...

— Cit... atskalūnai! bedieviai! — perkirsdavo seniai; jai tie seniai būtų kada buvę Amerikoje, tai tokius ištvirkėlius būtinai pavadintų šliuptioniais.

Su laiku mūsų nuolaidi jaunuomenė nutilo prie senių, bet jiems negirdint, prisimindavo sau Užančio prabaščių ir atsitikimą su jo tabakerka.

Kuningas Tapkevyčius priešų neturėjo, jai nerokuoti šlubo filozofu Peleckio ir karštakraujės Minkutės; vienok kas jie par priešai: papūsk ir neliks. Niekas nežiūrėdavo į kleboną skersomis. Jai kas iš sveitinų žmonių užklausdavo užantiškius apie kleboną, tai valstiečiai atsakydavo:

— Klebonas — kaip klebonas...

Dvarininkai, nors senas Tapkevyčius juos ir išjuokdavo, irgi nepykdavo ant jo, tik tarpe savęs jį vadindavo: "stary bzik", o kaikurie, žinoma, jaunesniejie, tai ir "stary bzdyk".

Klebonas labai neapkęsdavo geležinkelio: tas mūsų civilizacijos išradimas atrodė jam baisiausiu išmislu ir baisėniu už visas pasaulės baisybes.

— Tas geležinkelis, panie tego, tai bjaurus išmislas! Bjaurus! Du sykiu važiavau aš juo, Kaunan ir atgal, ir užsižadėjau: kol gyvas būsiu ir skersai geležinkelio nevažiuosiu, panie tego! Te jis sau prasmenga!

Jai kuningas Takpevyčius būtų apsipaziņęs su mūsų dabartine terminol'gija, tai būtų pasakęs:

— Apskelbiu geležinkeliui boikotą! — Jis to žodžio nepažinojo, tad jam ir atleistina.

— Kodėl? — klausdavo kas-nors, nusistebėjęs iš tokio jo išsitarimo. — Geležinkelis tai yra tikra žmonijos laimė: su jo pagalba apsilengvino susinešimai, siuntinėjimas tavorų, persikraustymai ir abelai su geležinkelio išradimu žmonės labai daug atsiekė...

O klebonas tik pučia, tik pučia ir pyksta. Pas-

kui, užšniaukęs didesnę negu paprastai tabako dozą ir sako:

— Nauji vėjai, panie tego, naujos kalbos, nauji plepalai, pasakysiu... plepalai, o ne kalbos... Visi tie, panie tego, tie išradimai nieko nėra verti. Kam jie? Kol jų nebuvo — mažiau tebuvo visokių piktadėjysčių... taip! O ant geležinkelių tų piktadėjysčių -- nors košę virk!..

Visuomet, kada tik kas užsimindavo apie naujus žmonijos išradimus — kuningas Tapkevyčius tik šniaukdavo ir šniaukdavo tabaką: jis negalėjo ramiai klausyti įvairių kalbų apie žmonių išmislus. Ir jis niekam o niekam, net savo senai gaspadinei, panai Marcelei, nepasakė, kad ji apvogta, kad jis ir po šiai dienai negali užmiršti: buvo jis nupirkęs pas Zavadzki Užančio bažnyčiai auksuotą taurę, žinoma, už parapijonų piningus; įdėjo ją į savo seną čemodaną. tą patį, su kuriuo važinėdavo į Varnius dar klieriku būdamas; Košedaruose

“...davatkos gamina ilgas istorijas...”

kažkoksai berniukas, basas, apiplyšęs, pribėgo prie jo, jį iš vagono išlipus, pabučiavo rankon ir pasisiūlė panėšėti jo čemodanėlį į salę. Klebonas padavė savo turtą vaikui, o šis įsitrynė į žmonių būrį, it driežas į žolę, ir dingo, tarsi akmuo vandenyj: dingo su čemodanėliu, kuriame buvo auksuota taurė, nupirkta už užantiškių surinktus piningus.

Dar ir šiandieną senas “nosilšėikas” Čebotaras, tarnaujamas Košedaruose nuo pat kūdykystės, papasakoja su rimta šypsą, kaip senai-senai tūlas nebejaunas jau kuningas bėginėjo po salę ir platformą, jieškodamas ba-

so, apdriskusio berniuko, pasisiūliusio panešėti kuningo čemodanėli.

— Kas-kas, o geležinkelis — tai pačios nedorosios dvasios išmislas! Jūs tik pamislykit... et, ką čia jums! nei jūs suprasite, nei ką... — Ir tą pasakęs, įtraukdavo gerą tabakos žiupsnį į vieną nosies skylę, paskui — į antrą.

Gal jūs manote, kad kuningas Tapkevičius nieko nemylėjo. Apsirinkate, jai taip manote. Jis labai mylėjo kortas, prie kortų — mylėjo poną Pigulskį, aptieko rių, gyvenusį jo pilkame namelyje ir, ant galo, seną Mulkį.

(Bus toliaus.)

Saulė kad pakilus...

Saulė kad pakilus
Tamsą išvaikys,
Žemė jau sušilus
Ledą sutirpys,
Kad miškų žalumas
Jaunus augius tvers
Ir žiedų gražumas
Kad laukus užbers,
Kad miške lapeliai
Ošdami šlamės
Ir maži paukšteliai
Meilingai čiulbės,
Jai kada išvysiu
Tuos gražius laikus,
Tai tada rašysiu
Puikesnius raštus.
Man dabar neduoda
Eit keliu šviesos,
Liep mylėt, kas juoda,
Stumia prie tamsos...
Man takai iškloti
Usnių diguliais
Ir keliai užstoti
Įrankiais aštriais...
Turiu jaunas dienas
Į skausmus įmerkt
Ir atskirtas vienas
Tankiai griaudžiai verkt...

5-xii-05.

Jovaras.

Prof. Michailo Dragomanov.

ROJUS ir PAŽANGA.

Versta iš trečiosios rusinų kalboje laidos.

(*Sekantįs straipsniai.*)

Europos žmonės pradeda rupintis gyvenimu ant žemės.

Tas pasibjaurėjimas svietu ir gyvenimu, kurių mes augščiau aprašėme, viešpatavo tarpe krikščionių apie 1000 metų. Prie to prisidėjo ir tai, kad po tam, kaip krikščionių tikėjimas prasiplatino Romos viešpatystėje — apie 400 m. po Kristui — ant tos viešpatystės pradėjo užpuldinėti žiaurios tautos, vokiečių, vengrų ir slavų giminės, ir mažų-pamažų išardė ją ir uždėjo ant jos pamatų ir aplinkui naujas savo viešpatystes. Naujos tautos priėmė krikščionių tikėjimą; buvo tai didelis žingsnis pirmyn, ir išspradžių labai geras ir svarbus apsiereiškimas visam svietui, nesa krikščionių tikėjimas vienyjo visas tautas į vieną broliją ir uždėjo, taip sakant, apynasrį, t.y. meilės įsakymą ant tų tautų žiaurių kariškųjų įpročių.

Bet naujosios tautos, neturėdamos jokio svietiško mokslo, visai pasivedė krikščioniškai dvasiškijai visose savo mintyse. O tarp tų minčių buvo ir tokios, kad protas ir mokslas — tai maištas prieš Dievą.*) Par tai svietiškas mokslas buvo labai paniekintas naujose krikščioniškose viešpatystėse ir žmonėms nei į galvą negalėjo ateiti mintis pertikrinti su savo proto pagalba tą, ką kuningai ir vienuoliai skelbė jiems apie svietą ir gyvenimą.

Prie to naujose krikščioniškose viešpatystėse žmonėms gyvenosi sunkiau, daug sunkiau, negu Romos viešpatystystėje; nesa Romos viešpatystystėje ant plataus žemės ploto buvo bent taika, ramybė, nebuvo karės tautų tarpe, ir žmonės jau buvo pradėję eiti į supratimą, kad taika visgi yra geresnė už karę, partai ir krikščioniškose bažnyčiose yra laikomos pamaldos už visąsvietinę taiką. Kuomet-gi Romos valstybė iširo ir iš josusitvėrė daug mažų viešpatysčių, tai pamaži priėjo iki tam, kad žėdnas caras, karalius, ar ir mažos tautelės kuningaiškstis, net žėdnas ponas ir raitclis būdavojo sau pylis ir manė turį teisę bei privalumą kariauti su kaimynais, besigėrėdami savo karžygiškais darbais, tarsi kuo lađai dideliu ir svarbiu. Net ir vienuoliai turėdavo apginkluoti vienuolynus, kaip pylis, o vyskupai, turėję didelius žemės plotus su baudžiauninkais, būdavo

*) Apie tai paaiškinta kitoje kningutėje: "Pavydus Dievai".

karalių verčiami vesti savo baudžiauninkus į kares; o kartais patįs, laikydami save kuningaikščiais ir raiteliais, kariaudavo tarp savęs, kaip karaliai. Pamaži ir miestelėnai subūdavojo aplinkui savo miestų mūrus ir pastojo kareiviais. Tik tai bėdri valsčionis neturėjo jokios apsaugos nuo visokių karžygių, ir kuomet karaliai, kuningaikščiai ir raiteliai užpuldavo vieni kitus, tai visų pirma mušė, kaneveikė ir ėmė nelaisvėn valsčionis, kaip savo priešų pavaldinius.

Karės tęsdavosi be perstojo, ir tokiuose laikuose, žinomas dalykas, žmonės ištikrųjų galėjo mįslyti, kad gyvena paskutiniuose, apaštalių pranašaujamuose laikuose, ir kad ištikrųjų viešpatauja ant žemės velnias ir mirtis. Apie tūkstančius metų po Kristui krikščionis visai jau laukė pasaulės pabaigos, nes ir "Švento Jono apreiškime" yra pasakyta, kad velnias, pagal Kristaus norą, bus uždarytas ant 1000 metų, o paskui bus paleistas, surinks savo kariumenę ir užguls ant krikščionių; po tam-gi jis bus pergaltas ir tuokart jau užstos Dievo karalystę su dangiška Jeruzolima. Bet tūkstantinis metas praslinko, o velnias nepasirodė ir ši pasaulė neišnyko. Krikščionis nusiramino, o tuo tarpu pradėjo persimainyti ir gyvenimo apystovos krikščioniškose Europos šalyse.

Pamaži kuningai, miestelėnai ir karaliai apmąšino karę tarpe raitelių, arba kaip ją kitaip vadinta, privatinę karę. Kuningai savo suvažiavimuose nutarė vesti *Dievo taiką*, kitaip sakant, uždraudė kariauti nuo utarninko vakaro, t.y. nuo vakaro prieš dieną, kurią tapo suimtas Jezus, iki panedėliui; miestelėnai-gi išmeldė sau pas karalius *karališkas taikas*, kitaip sakant, uždraudimą kariauti nedėdieniais, šventadieniais, turgadieniais ir didžiojo gavėnioj; jie suorganizavo kuopas Dievo ir karalių taikos apgynimui ir miestai susirišo tarp savęs į sąjungas savytarpiniam apsigynimui ir užlaikymui šalyje santaikos.

Kuomet išrasta tranktuvai (armotos), raiteliai nebegalėjo jau užlaikyti kariumenės: tas buvo perbrangu; tad karaliai, pasiremami miestelėnų ir kareivių spēka, neužilgo visai numalšino privatinės kares. Gyvenimas tapo ramesnis.

Vienkart su tuo augštesniejie gyventojų luomai, kuningai, bajorai ir miestelėnai, ėmė rūpintis apie savo teises ir valstybės reikalus: rūpinosi, kad valdžia nekrautų mokesčių ant jų be jų pačių sutikmės; kad nebūtų baudžiami be teismo; kad be jų žinios ir pritarimo nebūtų išleidžiami įstatymai, ir tam panašiai. Kaikuriuose šalyse ir valsčionis, ūkininkai, pradėjo reikalauti sau tokių pat tiesų ir visur kovota už ypatingą laisvę. Tose vietose, kur apsigyvendavo išsiliuosavę žmonės, ėmė žydėti pramonija ir visokie išradimai (paveizdan, laikrodžiai ir kitokie nauji išradimai) ir vertelgystė, arba pirklyba. Prie visų tų dalykų kaip lygiai ir prie darbo žmonės linko nuoširdžiai, atprasdami patįs nuo minties apie mirtį. Gyvenimas persikeitė ir pačiuose vienuolynuose. Ten, tarp kitko, buvo užlaiko-

mi senoviški dar prieš Kristaus gimimą surašyti raštai ir kaikuriuos tų raštų skaitė kuningai ir vienuoliai, idant puikia išmolti latyniškos kalbos, kurioje yra laikomos pamaldos katalikiškose bažnyčiose. Paskui jau vienuolynuose pradėta skaityti ir perrašinėti visokios latyniškos prieš Kristaus laikus surašytos kningos latyniškoje kalboje, tarp jų ir mokslinės ir tokiu būdu pradėjo atsimaityti svietiškas mokslas.

Apart to svietiškas mokslas pradėjo ateiti pas krikščionis ir nuo mahomedonų arabų, kurie buvo perguldę savon kalbon daug mokslinių kningų, rašytų prieš Kristaus užgimimą graikiškoje kalboje. Mat, nors Mahomedo tikėjimas ir panėšėjo į žydų pranašų ir pirmųjų krikščionių tikėjimą ir, galima pasakyti, buvo tų tikėjimų kūdykiu, vienok mahomedonai neturėjo tokios neapykantos į senovės graikiškus raštus, kaip krikščionis. nesa arabai iš pradžių gyveno toli nuo graikų svieto ir jiems neprisidėjo ginčyties už tikėjimą su graikais mokytojais, kaip ginčydavos pirmieji krikščionis. Partai tad neužilgo po tam, kaip arabai-mahomedonai užkariavo rytinius Graikijos-Romos viešpatystės pašalius ir surado ten daugybę senovės graikų kningų ir taip pat išguldytus iš graikų kalbos į syrų kalbą, panašią į arabiškąją, jie pradėjo įdomausti tomis kningomis ir versti jas į savo arabiškąją kalbą, ir tuo būdu prisidėjo prie atnaujinimo svietiško mokslo, o iš dalies tai net pastūmėjo jį pirmyn. Arabai, užkariavę apie 700 m. po Kristui Ispaniją, prisiartinio prie vakarinės Europos gsventojų, o xi, xii ir xiii metšimčiuose po Kristui vakarinės Europos gyventojai tankiai užpuldinėjo ant mahomedonų žemės, ypač ant Palestinos, idant atimti nuo jų Jeruzolimą. Tos karės yra žinomos po vardu kryžieviškų karių ir tai dėlto, kad krikščionis kareiviai, ėję prieš mahomedonus, antsiūdavo sau ant drapanų kryžius. Bet-gi Jeruzolima pasiliko mahomedonų rankose. Vakarinės-gi Europos krikščionis susipažino su mahomedonais ir perėmė nuo jų daug arabiško mokslo ir išradimų, taip, paveizdan, paraką, degtinę ir kitokius svaigalus, vaistus ir kitokius dalykus, kurie kartais ir pas mus yra vadinami arabiškais žodžiais.*) Paskui vakarinėje Europoje pradėta versti graikų senovės kningas į latynų kalbą iš arabiškų vertimų, o rytinėje Europoje, kur dar buvo graikų krikščioniška valstybė. pradėta su didesniu atsidėjimu skaityti senovės gadybės graikų kningas, rašytas prieš Kristų. Taip ir Europoje svietiškas mokslas ėmė pamažėliais atgyti, nors užsiėmė juo išspradžių vien kuningai ir vienuoliai (žinoma, labai nedaug jų tebuvo). Atsiminimas apie tai, kad arabai daug yra padarę mokslui ir iki šiai dienai užsilaike tame, kad kaikurie mokslai ir mūsų gadybėje yra vadinami arabiškais žodžiais, kaip, paveizdan, mokslas apie augštesnį skaitliavimą — *algebra*, arba mokslas apie visokių dalykų (materijų) sudėjimą — *chemija* (arabiškoje kalboje tai reiškia *Aigypto mokslas*).

*) Pvzd., *Alkohol* — degtinės ar vyno spiritas.

Arabai ir kitos tautos, priėmusios Mahomedo tikėjimą, kaip, paveizdan, persai, dar ir tuomi prisidėjo prie išradimų ir mokslo, kad vaikščiojo tai kaip kareiviai, tai kaip pirkliai, veik po visą Aziją net iki Indijų ir Chinų, iki šalių, kuriose buvo sava senovės apšvieta, jie pasiekdavo vidurinę Europą iki šiaurinių Rosijos pašalių; jie aprašinėjo visas šalis ir perėmė daugelį anų šalių išradimų, kaip, pvzd. paraką nuo Chinų. Tie išradimai nuo arabų pradėjo pereiti ir pas europiečius, o vėliau ir Europos pirkliai pradėjo lankyti mahomedonų šalis, o paskui ir toliau; jie pasiekė net ir Indiją ir Chinus tai žeme, tai juromis; jie pažino ten daug naujų dalykų ir surašė apie juos kningas.

Keliauti juromis tapo lengviau, kuomet Italijoje susekta, tur būti irgi su arabų pagalba, kad magneso adata visados pati savaimi linksta vienu galu į šiaurę, antru į pietus. Nuo to laiko pradėta dirbti tam tikros magnesinės plunksnelės ir tas plunksnelės ėmė su savimi jureiviai ir su anų pagalba jie kiekviename laike galėjo sužinoti, į kokį šoną plaukia jų laivas. Iki šiam laikui tegalima būdavo sužinoti tai pagal saulę ir aušrą, o dabar su magnesinės plunksnelės ir laikrodžių pagalba tapo lengviau susekti tai, kur plaukia laivas ir kiek yra padaręs kelio. Europiečiai atsidrąsino plaukti ne tiktai Viduržeminėje jurose, bet ir okeane, arba didjūryje, kuris guli į vakarus nuo Europos, ir pamaži sumišlyjo plaukti juo įng Indiją, iš kur pirkliai atveždavo brangius išdirbinius. Portugalai vis bandė apvažiuoti Afrikos pakraščiais, pakol vienam jų kapitonui, *Vasko de Gama*, nepasisekė 1498 metuose apvažiuoti juromis aplinkui Afriką iki pačiai Indijai. 1492 metuose kitas kapitonas *Christoforas Kolumbas*, išskaitęs senoviškuose dar prieš Kristaus užgimimą surašytose kningose, kad žemė yra apvalina, nukeliavo su Ispanijos suteiktais jam laivais į Indiją, tiesiog į vakarus per okeaną ir atrado naują žemės dalį — Ameriką. Netrukus į vakarus nuo Amerikos vėl atrasta okeanas. 1518—1520 metuose Ispanijos laivai po vadovystę kapitono *Magellano*, apvažiavę iš pietinės pusės visą Ameriką, įėjo į tą antrajį okeaną — Didįjį, priplaukė juo iki Indijai ir iš tenai sugrižo Ispanijon, aplenkę visą Afriką. Tokiu būdu žmonės persitikrino, jog žemė yra ištikrųjų apvalina, apsupta oru, o ne tokia, kaip mislyjo krikščioniški mokytojai; jie mokino, pasiremdami biblija, kad žemė yra plokščia ir pridengta iš viršaus kietu dangaus skliausmu, tarsi dangčiu. (Biblijoje pasakojama, kaip Dievas sutvėrė tokį kietą dangų ir kad tas dangus skiria apatinį vandenį nuo viršutiniojo; gi mūsų nemokyti žmonės pasakoja, kad yra tokios vietos, kur žemė taip arti nuo dangaus, kad moteriškės, ausdamos audeklus, sudeda ant jo gijas.)

Apie 1450 m. vokietys miestelėnas *Guttenbergas* su draugais išrado būdą spausdinti kningas ir pasidėkavojojant tam išradimui, kningos žymiai atpigė. Tame laike net negerovė patarnavo žmonėms: 1453 m. turkai užkariavo graikų viešpatystės sostapylę, kur žmonės

irgi buvo pradėję įdomauti senovės prieškrikščioniškais raštais; daugelis mokytų graikų persidangino į vakarinės Europos šalis ir atsivežė su savimi senovės graikų raštus, kuriuos čia ir pradėjo spausdinti. Tas dalykas labai pakėlė svietiškąjį mokslą krikščioniškose šalyse. Vienkart su tuo pradėta įdomauti griuvėsiais senų romėnų ir graikų būdinkų, kurių daugybė buvo Graikijoje ir Italijoje. Tuose griuvėsiuose atrasta paveikslai išteplioti ant sienų, stovylos, lentos su reljefais, tas viskas rasta atliktais labai puikiai; grožėtasi dailiomis stovydomis senovės graikų dievų ir žmonių, tankiai visai nuogų. Ir krikščionis pradėjo gėrėtis šiais išdirbiniais, liovėsi besigėdyje kūno, pradėjo gerbti grožybę jo ir kiekvieno gyvo ir padirbto dalyko — ėmė ir sau teplioti bei dirbinti iš akmens ir iš vario panašius daigtus ir po biškį aplenkė dailėje net senovės graikus ir romėnus po tam, kaip holandas *Vandyk'as* 1410 metuose išrado būdą teplioti aliejiniiais dažais. Labai žymiai pažengė pirmyn skulptūroje ir teplojime nauji dailininkai,*) kuomet jie ėmė prisižiūrėti žmogaus kūnui ir, kaldami stovyklas bei tepliodami paveikslus, net šventųjų paveikslus bažnyčioms, imdavo sau už paveizdą gyvus žmones.

Taip pasibaigė krikščioniškose šalyse sunki gadynė, kuri dabar yra vadinama *viduriniais amžiais* ir prasidėjo naujieji amžiai.†) Tad nauji amžiai prasidėjo nuo to laiko, kuomet atrasta naujos pasaulės šalys ir atsigimė mokslai. Krikščionims, bent turtingesniems ir apšviestesniems, atsirado daug įdomių dalykų ir be bažnytinių: amatai, pirklyba, kelionės į svetimus kraštus, mokslas, išradimai, — gyvenimas jau nebebuvo taip labai vientisas, pažiūros į pasaulę nebe taip jau neaiškios. Gyvenime galima užtėmyti aiški permaina, net sulyginus jį su gyvenimu nesena dar prabėgusių laikų, ir ta permaina linko geron pusėn. Ypač mokslas žymiai platinosi ir davė viltį žmonėms, kad dar platinsis. Par tai ir pažiūra į svietišką gyvenimą persimainė bent pas labiau apšvietusius žmones. Toji permaina yra gerai matoma iš pasakojimo vieno mokyčiausių anos gadynės vyrų, holando *Erazmo*,**) kuris buvo tūlą laiką vienuoliu, bet paskui sugrižo į svietą ir pasišventė mokslui bei rašliavai, prie to labai išjuokė jo laikuose gyvenusius kunigus ir vienuolius, jų negerą gyvenimą ir tamsumą. Rašydamas vienam savo draugui laišką apie mokslo pažangą naujoje gadynėje ir sulygindamas ją su nesena prabėgusiais laikais, *Erazmas* sako: "gyvenimas ant žemės jau tanpa linksmas". Šiuose keliuose žodžiuose apšvieškia aiški permaina pažiūros į gyvenimą, su-

*) Garsus italai: skulptorius Michel-angelo arba Michel-agniole [Mykolas Angelas] gyveno nuo 1474 iki 1564 m. — ir tepliorius Raphael Sanzio — nuo 1483 iki 1520 m.

†) Visa gadynė iki 476 m., t.y. iki laikui, kuomet griuvo Romos viešpatystė, yra vadinama *senovės amžiais*.

***) *Erazmas* gyveno nuo 1465 iki 1536 metų.

lyginus ją su liūdna praėjusių laikų pažiūra.

Nauji mokslinčiai, tokie kaip Erazmas, pradėjo vadintis humanistais,*) kitaip sakant, tokiais žmonėmis, kurie jieško mokslo visame, kas tik yr žmoniško, o ne vien tik bažnytiniame gyvenime. Jau tas vienas vardas reiškia, kad mokslas pakrypo naujon pusėn, kad pradėta gerbti žmonių gyvenimas, kaipo tokis, o ne vien tik dangaus karalystės dėlei.

Toksai naujas mokslas, žinoma, turėjo pagimdyti atidžią ir visuomenišką gyvenimą ir jo sutvarkymą. Garsus tų laikų italas raštininkas *Macchiavelli* †) atkreipė atydžią į tai, kiek ir koksai tikėjimas turi įtekmės ant visuomeniško gyvenimo ir parašė vienoje savo knygų štai tokius žodžius: „mūsų (krikščioniškas) tikėjimas didžiausią laimę mato nuolaidume ir žmogaus reikalų niekinime... Man matosi, kad visos tos mintys, kūžmones silpnais, padarė iš jų aukas piktadariams. Tie piktadariai pamatė, kad jie gali išnaudoti žmones, kurie geisdami patekti rojun, noriai kenti

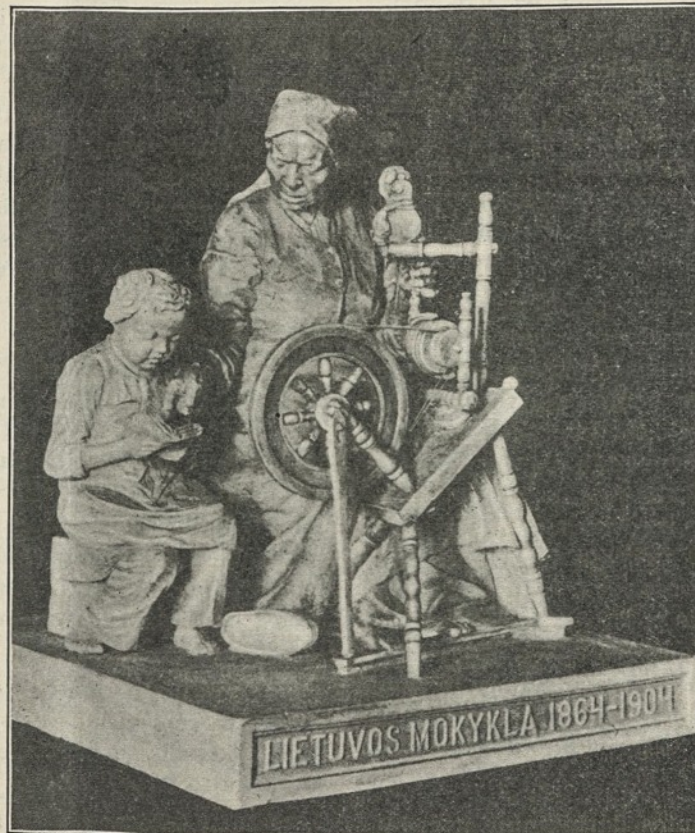
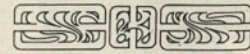
skriadas ir nekeršyja už jas.“

Kitas garsus tų laikų raštininkas anglas Pranas Bacon (Bekon), gyvenęs 1560 — 1629 m. laikė mokytų žmonių pareiga: „pagerinti žmonių būvį, darbuoties žmonių gerovei, suteikti žmonių gyvenimui naujus išradimus ir naujus išmįslus, apginkluoti žmonių giminę, naujomis spėkomis naujais darbo įnagiais,“ ir pats pavadino savo svarbiausią kningą, kurią jis deda naujaušio laisvo mokslo pamatą, paremto patyrimais, — „Naujas Įnagys.“

(Bus toliaus.)

*) „Humanistas“ paeina nuo latyniško žodžio homo — žmogus, h u m a n u s — žmoniškas, žmogiškas.

†) *Macchiavelli* gyveno tarpe 1469 ir 1527 metų.

P. Rimša.

Lietuvos Mokykla.

Skulptūra iš I-sios Liet. Dailės Parodos.

Bjernersterne=Bjernson.

[Pagal Edwin Björhman ir kt.]

U Bjernsonu atsi-
skyrė iš šio pa-
saulio paskutinis
šiaurės milžinų -
dainių. Pirmiausiai
pasitraukė šiaurės
milžinas - muzikas
Griegas; jį sekė gar-
susis Ibsenas, taip
jau poeta; o dabar
ir paskutinis šiau-
rės milžinų Bjern-
sterne Bjernson,
kovotojas - vadas,
nuėjo amžinan pa-
ilsin. —

Bjernsonas gimė
gruodyje 1832 m.

Krikne, Oesterdalene, Norvegijoje. Mirė 27 balandžio d. šių metų Paryžiuje, sulaukęs 77 metų amžiaus. Jo tėvas buvo kuningas-pastorius mažoje kaimo bažnytelėje; seneliai buvo ūkininkai-artojai. Gimė jis, taip sakant, savo tėvynės širdyje, tarpe artojų-darbininkų ir ten pat jis užaugo: todėl par visą gyvenimą pasiliko tauriai surištas su savo tėvynės gamta ir tėvynės artojais. Būdamas artojų atžala, dalinosi jis jų džiaugsmiais ir skausmais, jų idejomis ir siekiniais.

Pačioje jaunystėje Bjernsonas pradėjo interesuotis Norvegijos pasakomis ir legendomis. Puikios jo tėvynės pasakos pagymdė jame karštą tėvynės meilę ir norą būti vienu tokių milžinų naujos gadynės. Todėl dar berniukas būdamas, pradėjo jis kovoti su tėvynės priešais ir pradėjo kelti savo tėvynainių dvasią. Bet jis anksti pamatė, kad, norint pakelti tautos dvasią, priduoti tautos sūnams energijos ir drąsos ne aimanuoti reikia, ne verkti, bet parodyti jiems jų įiegas ir naujo gyvenimo siekinius. Todėl Bjernsonas ir liko viskuo savo tėvynėje. Visur, kur tik jis pastebėjo žmogaus mintis besikeliant virš kasdieninio gyvenimo, virš viešpatujančių apystovų — ten jis ištiesė savo galingą pagalbos ranką. Įdomiausia jo gyvenime tai, kad, nors jis ir blaškė savo įiegas į visas šalis, visgi jis liko dvasios milžinas ir dailininkas.

Kaip daugelis didžiųjų tautos darbininkų ir vadovų turi nukentėti nuo savo tautos žmonių neužpelnytus šmeižimus ir savo darbų nuteisimus, taip jau ir Bjernsonas buvo neteisingai teisiamas ir jam reikdavo kovoti su viengėnių nesupratimu. Tiesa, daugelis jų gyrė jo dainas, vienok peikė kitus darbus, net nuteisė jį kaip reformatorių, moralistą ir tėvynainį. Bet šitokis jų atsi-

nešimas į jo darbus tiesiog reiškia jo nepripažinimą, reiškę nuteisimą viso to, į ką jis įdėjo savo dvasios įiegas, kas jam buvo brangiausia ir šventa. — Bjernsonas buvo vadas, mokytojas, kovotojas ir pranašas, o ne vien dainius ar dailiosios formos tverėjas. Pas jį buvo forma antroje eilėje, pirmoje stovėjo dvasia, tikslas. Jo visas būdas, visas asmeniškasis ir draugijinis gyvenimas, visi jo vieši išsitarimai, darbai ir raštai aiškiai parodė, jog jis mokino žmogaus dvasią teisingumo, atvirumo ir tobulumo. Jis visuomet kalbėjo ir kovojo už tai, kad žmonių santikiai remtų teisingumą ir meilę, o ne įiega ar prievarta. Už šitas savo idejas ir persitikinimus kovojo jis par ištisus šešesdešimt metų, o kartu jis visa savo gale stėjo prieš kiekvieną priespaudą, nežiūrėdamas į tai, ar tos priespaudos auka buvo asmuo, luoma ar tauta. Visuomet jis drąsiai protestavo prieš kiekvieną pasikėsinimą ant žmogaus ar žmonių laisvės.

Bjernsonas buvo visą gyvenimą labai energiškas ir drąsus. Energija, matomai, buvo jame susikrovusi iš visų jo protėvių-artojų ir traukte traukė prie jo visus jojo šalininkus, lyginai magnetas kad traukia plieną; priešus-gi naikino ir atėmė jiems jų galę. Vienas jo draugų išsitarė apie jį šitaip: "jame nebuvo nė vieno neišauklėto raumens ir nė vienos neišlavintos smagenų cėlės." Ir tik tai šita kūno bei proto tobulybė išaiškina jo narsą kovoje už teisybę ir jo gilią meilę. Sekantis atsitikimas ir gi apibūdina jį, kaip drąsų ir narsų kovotoją. Politiškos suirutės laikuose, prie kurios nemaža prisidėjo ir Bjernsonas, laikraščiai paleido paskalą, būk jisai pavargęs, ketąs apieisti Norvegiją ir apsigyventi Bavarijoje. Tuomet jis atsiliepė šitaip: "Aš pasiliksiu čia pat Norvegijoje, aš kovosiu ir jai būsiu sumuštas — tai Norvegijoje, aš laimėsiu ir mirsiu Norvegijoje — tai įsitėmykit visi!"

Bjernsonas visados buvo linksmo ir gyvo būdo, ir tasai būdas palaikė jame ir tvėrė jaunystos dvasią. Jo nerami dvasia nuolatos vertė jį įieškoti naujų teisybės šaltinių ir skleisti naujas idėjas: tad jis ir rodė žmonėms jų siekinius. Gi visada elgėsi taip, kaip jam rodė jo paties teisingumo supratimas. Niekuomet jis nesilenkė prieš žmonių nuomonę, kuomet matė, jog minia galvoja klaidingai. Jisai tikėjo taip jau, kaip ir Ibsenas, kad minios supratimas labai tankiai būva klaidingas ir todėl jis kovojo prieš tai; jam rūpėjo tokia teisybė, kokią jis matė, o ne kokią matė liaudis. Ir jis buvo tuo drąsuoliu, kuris drąsino E. Zolą savo laiškais, kada aną šmeižė ir žeidė visa Prancūzija už gynimą nekaltą Dreyfuso.

Tūlas epizodas iš Bjernsono gyvenimo nupiešia mums Bjernsono patrijotizmą. Būdamas berniukas, jis suorganizavo 600 vaikų, įteikė jiems po švilpynę ir vedė juos į vienatini sostapilio teatrą, kuriame ant norvegų scenos buvo vaidinami danų veikalai danų-gi kalboje. Šitas jo nepaprastas apsilankymas sostapylėje prikėlė tokį triūkšmą, visoje Norvegijoje, kad iškart nuvijo

nuo Norvegijos scenos danų veikalus ir kalbą, o atgai vino norvegų. Ir šituo pirmu ir drąsiu žingsniu, galima sakyti, jis pradėjo savo prakilnų gyvenimo darbą — kelti savo tautos dvasią, daile, sceną ir gaivinti kalbą. Tuojuo po šitam atsitikymui jis pradėjo lankyti Norvegijos miestelius ir kaimus ir kalbomis bei paskaitomis ragino žmones griebties savos dailės ir savos kalbos. Vėliaus liko jis teatrų direktoriumi Bergene ir Christianijoje. Ir tuose tai jaunystės laikuose Bjernsonas pradėjo rašinėti dainas ir apysakas iš tėvynės artojų gyvenimo ir jomis pradėjo įgyti vardą savoje šalyje. Tiesa, jo pirmieji veikalai nėra taip tobūli, kaip vėlesnieji, vienok jie žadina tėvynainius labjaus, nes juose Bjernsonas piešė labjau artojų gyvenimą, parodydamas jiems jų garsią praeitį, kurendamas begestančią šventą ugnį — tėvynės meilę. Tokią jau įtekme, kelančią tautos dvasią — turi ir jo dramatiški veikalai iš to-pat laiko; sulig jo paties išsitarimo, „jis žiūrėjo į artojų gyvenimą senovės pasakų šviesoje, o į senovės pasakas šios dienos artojų gyvenimo šviesoje.“

Nuo penkiasdešimtų iki šešiasdešimtų metų Bjernsonas veikė daugiau negu kokis kitas jo amžiaus žmogus. Nebuvo tuomet pakelta visuomeniško klausimo, prie kurio gvildenimo jis nebūtų prisidėjęs ar kalba, ar raštu. Tuo laiku jis buvo redaktoriu ir bendradarbiu, teatrų direktorium ir dramų rašėju, politišku agitatoriu ir vadu, poeta ir apysakų rašėju — viskuo tuo pačiu laiku. Ir Bjernsonui priguli garbė tuometiniame suorganizavime kairiųjų partijos, kuri par bertainį metšimčio valdė šalį. Savo tautiškomis poemomis jis taip pakėlė tautiečių dvasią, kaip ji niekuomet nebuvo pakilus. Daugeis jo poemų liko tautiškomis dainomis, o poema: „Taip, mės mylime žemę, kuri mus pagimdė“ liko keletos metų bėgyje tautiškuoju himnu. Bjernsonas nebuvo šovinistas; jo deviza buvo visuomet: *Norvegija turi elgties visados teisingai.*

Vėliaus, kada tauta jau pabudo, Bjernsonas pradėjo darbą kitoje pakraipoje — jis pradėjo rodyti draugijos ydas ir klaidas. Septynesdešimtuose metuose sutvėrė jis trumpame laike aštuonias dramas, kurių kiekviena užgavo ir gvildeno įvairius visuomenės klausimus, laukiančius teisingo draugijos išrišimo. Dramoje „Redaktorius“ jis ne tiek užgavo laikraštiją, kiek žmones, kurių rankose-tuokart buvo laikraštija, — saumylis, garbės godžius žmones, neturinčius jokio atsakomybės prieš visuomenę pajautimo. Dramoje: „Bankrotas“ ir „Naujas sistemas“ nupiešia apgavikus ir neteisingus vertelgas. Pasakojama, būk neteisingo bankieriaus moteris apmirė, pamačiusi „Bankrote“ taip aiškiai nupieštą savo vyro portretą. Kitas gi bankierius apreiškė ant rytojaus savo bankrotą.

Vienok nei viena šitų dramų nesukėlė tokio triūkšmo namie ir svetur, kaip drama „Pirštinė“. Šitoje dramoje Bjernsonas drąsiai nurodinėjo juokingumą ir neteisingumą saikuoti moters ir vyro dorą skirtais saikais. Joje jis drąsiai išreiškia savo persitikrinimą, kad vyras ir moteris privalo turėti ne vien lygias tiesas

ir gyventi sulig jų pačių noro, bet kad abu turi kartu ir lygias pareigas — prisilaikyti švarume kaip kūno, taip ir dvasios. Ir nuo laiko, kuomet ši drama buvo pastatyta ant scenos, galima sakyti, prasidėjo Skandinavijoje tokis tvirtas ir teisingas moterų jučėjimas ir kovojimas už lygybę. Jis labai tankiai gvildeno sąryšius moters su vyru ir pašventė jiems nemažai laiko ir ant tos temos parašė keletą apysakų; prirengė paskaitą: „Monogamija ir polygamija“ ir skaitė ją 1887 m. suvirš 60 vietose.

Bjernsonas nepripažino, jog gamta įsako vyru kitiap gyventi, negu moterei. Jis visuomet tikrino, kad ydos ir blogumai, apsireiškią asmenyje ir tautoje paeina iš vieno šaltinio — blogo ir klaidingo supratimo idealų lytiškame bei dvasiškame sugyvenime. Jis visuomet aiškino, kad meilė visada buvo tikroju stūmėju tautos bei žmonijos priekin. Jo tikroju meilės idealu buvo toji meilė, kuri apsireiškia tikro vyro prie tikrosios moters patraukime, palaikančiame abu angštai surištu iki jų gyvenimo galui.

Bjernsonas, pradėjęs gvildinti klausimą sąryšio moters su vyru, reikalavo moterims lygių ekonomiškų, draugijinių ir politiškų teisių. Reikalaudamas lygių teisių, jis klausė nevien teisingumo balso, bet tikėjo, kaip Ibsenas ir Comte, kad tautos bei žmonijos gerovė didžioj dalyj priklauso nuo tų luomų, kurie iki šiol nebuvo prileidžiami prie sprendimų visuomeniškuose klausimuose, t.y. moterų ir darbininkų. Tad prirengė ir įteikė tautai savo perstikrinimus apie lygybę moters ir vyro, ir šiandien Norvegija pasiekė šiame klausime tą laipsnį, ant kurio Bjernsonas troško išvysti savo tautą: vyro teisės ir pareigos yra lygiai teisės ir pareigos moterei ir nei vienas žmonių luomas nėra atstumtas nuo dalyvavimo visuomenės klausimuose ir sprendimuose.

Bjernsonas buvo giliai tikintis žmogus. Jaunystėje karštai rėmė krikščionybę ir jos dogmas ir drąsiai kovojo už jas bei dorą. Ir buvo laikai, kuomet jis labai apgailistavo laipsninį Ibseno atšalimą nuo viešpataujančios Norvegijoje religijos. Net iki tam atėjo, kad abu susipyko. Bet vėliaus, kuomet Bjernsonas pradėjo važinėti po Europą ir studijuoti gamtininkų bei filozofų veikalus (Darwino, Spencerio, Littre ir kitų), jo religijos supratimas pradėjo keisties ir galų gale igijo visai kironišką spalvą. Jis atsiliuosavo nuo krikščionybės dogmų ir ryšių. Jo idejos apie laisvą gamtos bei Dievo garbinimą yra išreikštos dramoje: „Virš mūsų įiegu“. Nuo tuomet Bjernsonas vėl susiartina su Ibsenu ir tampa jo geriausiuoju draugu.

Aštuonesdešimtuose metuose Bjernsonas keliavo po Suvienytas Valstijas ir labai jam pamilo Linkolno gyvenimas. Tuo laiku jame gimė ideja padaryti savo tėvynę laisva neprigulminga; jis igijo Amerikoje vardą: „Norvegijos nevaininkuotasai karalius“. Bet nors Bjernsonas ir buvo didis tautininkas, visgi jis nerėmė idejos galūtino Norvegijos atsiskyrimo nuo Švedijos; jis norėjo, kad abi šali liktų vienybėje, bet su absoliu-

tiškai lygiomis teisėmis. Ir taip jis pradėjo kovoti už savo šalies laisvę. Pasakojama, kad Bjernsonui teko tuomet kovoti už savo tautos laisvę prieš pusę savo tautiečių, visą Švediją ir, galima sakyti, Daniją ir Vokietiją, — ir jis pergalėjo! Vienok jis reikalavo ramaus susitaikymo ir atidėjimo reikalų iki laikui, kol visos Norvegijos partijos bus priėmusios vieną programą. Bet likimas sprendė kitaip, ir perskiros įvyko ne tuo būdu, kokių Bjernsonas pageidavo. Vienok, kuomet neišvengiamas dalykas įvyko, Bjernsonas ūmai stojo prieš visą svietą, savo tautą gindamas. Jis pradėjo rašinėti laiškus ir straipsnius in įtekingiausius Europos dienraščius ir mėnesinius laikraščius. Ir tuomet Europos diplomatai pradėjo sakyti, kad Norvegijai nereikalinga oficiališkioji valdžia, iki Bjernsonas atstovauja savo tėvynę prieš visą svietą!

Bet Bjernsonas nebuvo apginėjas ir vadas vien savo tautos — jis gynė ir kitas mažas tautas nuo didesniųjų priespaudos. Jis protestavo savo raštais prieš Rosijos darbus Finliandijoje, prieš Vokietijos šovinizmą danų ir lenkų klausimuose, prieš slavus už magyru persekiojimą. Kokiuo užsidegimu jis jaunystėje kovojo už asmens laisvę, su tokiu jau užsidegimu jis stojo senatvėje už mažesnių tautų laisvę, ir tai tuo pačiu laiku, kada jo tėvynė labiausia reikalavo jo pagalbos. Jo idealas buvo įvykinti visuotiną tautų susibroliavimą, paremtą ant teisingumo ir meilės jausmo pamatų.

Paskutiniai jo gyvatos metai buvo jo laimės ir džiaugsmo metai, nes pasaulis pradėjo pripažinti jo siekinius, idealus ir darbus. Jo apsilankymas Paryžiu 1901 m. buvo patiktas su didesne iškilme ir užuojauta, negu kokio karaliaus. Prancūzai vadino jį „Šiaurių Victor Hugo“. O 70 metinės sukaktuvės 1902 m. atkreipė viso civilizuoto pasaulio akis. 1903 m. tapo jam pripažinta augščiausioji dovana literatūroje.

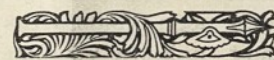
Kaip Bjernsoną mylėjo jo viengenciū, aiškiausia parodo šitas atsitikimas. Prieš iškeliausiant jam Paryžiu sveikatos jieškotų, vasaros metu, einant manevrams, kareivių regimento komendantas paprašė Bjernsoną, kad jis padarytų armijos reviziją! Žinotina, kad Bjernsonas niekados nebuvo valdiškoje vietoje. Bjernsonas sutiko. Tad oficeriai ir kareiviai, eidami pro šalį tėvynės didvyrio su jo šeimyna, atidavė pagarbą, lygiai kaip komandos generolui, ar karališkos giminės nariui. Bet to dar negana. Iš kareivių ir oficerių krūtinų išsiveržė pagarbos šauksmai, reiškią meilę ir atsidavimą tam prakilniam tėvynės sūniui! Ir ištikro, tokios savo tautiečių pagarbos ir meilės nedaugelis šios gadynės milžinų tesusilaukė.

Paskutiniuose laikuose, t.y. nuo 1889 m. Bjernsonas gyveno daugiausia Paryžiuje, Romoje ir Tyrolyje. Vasaros metu grįždavo jis į savo ūkė Aulestad. Kaip visas jo gyvenimas bei literatiški darbai buvo pavyzdingi, taip jau pavyzdinga ūkininkams buvo tvarka ir darbas jo ūkėje: visur ir visko mokio žmones.

Nors Bjernsonas ir kovojo visą gyvenimą prieš Daniją, Švediją ir pusę Norvegijos, vienok, kuomet tos tautos išgirdo apie jo gėstancią gyvybės ugnį, pirmu kartu po ilgų ir jautrių kovų padėjo ginklus į šalį ir visų širdžių išreiškimai susiliejo į vieną galingą ir prakilnią sutartinę — į išreiškimą meilės ir pagarbos! Visa Skandinavija nulenkė galvas didžiame nuliūdime ir gailistyje ir vienbalsiai išpažino, jog tas žmogus, kurio darbai ir veiksmai taip tankiai buvo klaidingai suprastai, kovojo ir dirbo vien už jų gerovę, už jų pakėlimą, laisvę ir laimę!

Ne vien Skandinavija, bet ir visas civilizuotas pasaulis lenkė galvą prieš šitą dvasios milžiną, prieš šitą drąsų ir narsų kovotoją už asmens ir tautų laisvę. Ir kiekvienas žmogus pripažins, kad Bjernsonui pasimirus, pasaulis neteko vieno didžiųjų žmonių mokytojų, vieno tų didžiųjų žmonių, kurių jautrios ir prakilnios širdys myli ne vien namiškius ir savo tautą, bet apglėbia meilėje visą žmoniją!

J. Ilgaudas.

Vizija.

Nušvito kambariai... Plonutėlės plonutės,
kaip myglos lengvutės, lyg archangelų choro
Praamžiaus Sėdyboj, užžavėtingos gaidos
sujudino plotį nustebusio oro...
Ištryško spinduliai, margesni dar kaip saulės...
Skaistieji vaizdai... Plonumybių verpetas...
O Deivė!.. štai Deivė, apsupta orėolų,
Nirvanos Esybė, lyg vasaros metas,
įėjo stebūklinga... Ir elfai jai gieda...
kaskadomis rieda ties kojom, ties plonu
jos liemeniu... Nuoga... Tu nuogybės dievybe!..
O koks degulys!.. kiek skaudu ir malonu!.. —
O Deivė!.. O Deivė!.. O tu, Deivė gaivinga!..
O tu... spindulinga!.. Netikėtasai svečias!..
Sakų širdingųjų gyvata prakilnioji,
švelnioji, užburtasai sapnas!.. Aš nečias
išreikšti aidams, atsiliepusiems sieloj
akyvaizdoj tavęs, malonybe karštoji!..
Aš puolu po kojom... O eik-gi, o ženkgi,
o plauk par mane tu, šventybe keistoji!...

SUDEGINIMAS JOANNOS D'ARC.

Nuo Lenepveu paveikslo, nupiešto Panteone,
Paryžiuje.

Joanna D'Arc.

Šiame „Laisvosios Minties“ numeryje paduodame vieną puikių paveikslėlių: sudegimas Joannos D'Arc.

Joanna D'Arc, žinoma mums gerai to vardu Orleano mergelės, gimė Prancūzijoje apie 1411 metus, iš tėvų ūkininkų, kaime Domremy, Champagne provincijoje. Savo tėvynėje ji yra gerbiama, kaip tikra karžygė, išgelbėjusi Prancūziją nuo anglų ir suteikusi karalystės sostą tikramjam Prancūzijos karaliui, Karoliui.

1431 m. 3 sausio ji tapo priešų įduota šventajai Inkvizicijai, kaip heretikė. Inkvizicijos tyrinėjimai, kurie tęsėsi ištisus 6 dienas, išrado ją tikrai buvus heretike ir ragana. Jai viešai atsiprašius ir pasiteisinus, su-

teikta atleidimas 24 gegužės, gi 30 gegužės to pat metų, reiškia į kelias dienas po iškilmingam atleidimui, tapo irgi iškilmingai sudeginta ant Roueno miesto gatvės. Aiškus dalykas, kad sudegimas didelės karžygės turėjo sukelt visą Prancūziją prieš to atsitikimo artimiausius kaltininkus, t. y. Inkviziciją; tai 1456 m. popiežius iškeikimo dekretą atšaukė.

Šiandieną, kuomet Prancūzija kuoiškiausiai skiriasi nuo bažnyčios, ketinama Joanną D'Arc įvesdinti į šventųjų tarpą, kad nors tokiu būdu vėl susiartinus su Prancūzija. Toksai susiartinimas bažnyčiai yra labai pageidaujamas, nes bažnyčia netekusi Prancūzijos, netenka vieno didžiausių savo sąnarių. Tik klausimas, ar tasai susiartinimas galės įvykti.

Kėli žodžiai apie mūsų žemę.

Bežiūrėdami nuo mūsų žemės į tyrą nakties dangų, matome nesuskaitomą daugybę įvairaus didumo blizgančių taškelių, kuriuos vadiname žvaigždėmis. Tos žvaigždės — tai didelės saulės, nuolatos kruta, pritraukia prie savęs kitus dangiškus kūnus, kurie yra jų planetomis, lygiai kaip mūsų žemė su kitomis žvaigždėmis yra mūsų saulės planeta.

Tie dangiški kūnai yra labai toli viens nuo kito. Nurodyti atstumui vieną žvaigždžių nuo kitų pasinaudojama tam tikrais aprokavimais, kurie yra paremti greitumu, su koku šviesa perbėga erdves.

Paveizdan, yra aprokuota, kad šviesa par sekundą prabėga 40.000 mylių; saulės šviesa pasiekia žemę į 8 minutes ir 18 sekundų laiko, tad, aprokavus, gauname, kad nuo saulės iki žemei yra 20 milijonų geografiškų mylių. O juk yra žvaigždės, kurių šviesa pas mus eina gana ilgai: paveizdan, artimiausios Centauro žvaigždyno žvaigždės šviesa ateina pas mus į pusseptintų metų; nuo kitų žvaigždžių šviesa reikalauja šimtų metų, kad pasiekus mūsų žemę. Tokių žvaigždžių tolumas yra aprokuojama bilijonais mylių.

Toje neapsakomoje ir nesuprantamoje mums platumoje sukasi mūsų saulė su visomis ją apsupančiomis planetomis ir, žinoma, su mūsų žeme.

Senovėje visaip manyta apie saulę ir žemę, ir visokios gyvavo teorijos apie laikymos žemės ir žvaigždžių erdvėje. Tik garsusis Kopernikas galūtinai išaiškino ir pasaulei apskelbė, kad žemė yra viena planetų saulės sisteme ir kad sukasi aplink save ir saulę; paskesni mokslinčių tyrinėjimai ir aprokavimai prirodė, kad ir saulė ir visos to sistemo planetos da gi sukasi aplink kažin-kokią mums nežinomą centralinę saulę.

Susekta ir prirodyta, kad mūsų žemė apibėga aplinkui saulę į 365 dienas ir kelias valandas; bebėgdama padaro kas sekunda 4 geografiškas (po 7 varstus viena) myles; kelias, kurį žemė padaro aplink saulę panėši kiek suplokštintam skrituliui, turinčiam apie save 125 milijonus mylių. Drauge su mūsų dangaus keleive, žemele, aplink saulę keliauja dar 8 planetos, tai reiškia krutančios žvaigždės; jos taip vadinama atskyrimui nuo nekrutančiųjų.

Kiekviena tų aštuonių planetų apibėga savo kelią aplink saulę ne į vienodą laiką, nesa ir atstumas jų nuo saulės yra skirtingas. Arčiausiai saulės yra Merkuras (7.753.000 mylių); ta planeta apibėga aplink saulę į 3 mėnesius; kitaip sakant metai ant Merkuro yra keturis syk trumpesni už mūsų metus. Toliaus seka Venus (14 mil. mylių nuo saulės, padaro savo kelią į 7 mėnesius); paskui žemė su savo sankeleiviu mėnuliu. Sekančiai eina Marsas, apie kurį Amerikos lietuviai yra skaitę daugybę feljetonų ir ne feljetonų. Ši planeta yra atstumta nuo saulės ant 31 milijono mylių ir apibėga

apie saulę į 687 dienas. Tarpe Marso ir žemės randasi smulkios žvaigždės planetoidai vardu.

Iš visų mūsų planetinio sistemo planetų didžiausia yra Jupiteris su keturiais savo mėnuliais; nuo jo iki saulei yra 100 milijonų mylių; savo kelio apibėgimui jis reikalauja 12 metų; kitaip sakant, metai ant Jupiterio yra 10 sykių ilgesni už mūsų metus.

Už Jupiterio randasi Saturnas, apsuptas puikiu rinkiu ir 9 mėnuliais; tie mėnuliai vos tėra užmatomi par labai gerus teleskopus. Nuo Saturno iki saulei turime 141 milijoną mylių ir kelionės perbėgimui Saturnas reikalauja 39 metų.

Toliausiai nuo saulės yra atstumti Uranas ir Neptunas. Uranas turi 4 mėnilius-palydovus, atskirtas yra nuo saulės tarpu, išnešančiu 402 milijonu mylių; kelionei aplink saulę reikalauja 89 mūsų metų. Neptunas — dar toliau; nuo jo iki saulei — 607 milijonai mylių; kelionei aplink saulę reikia 164 metų. Jis irgi turi vieną mėnuli-palydovą.

Kaip žinome mūsų žemė sukasi aplink save ir aplink saulę, ir eina iš vakarų į rytus. Toje pat tvarkoje ir lyginai tokiu būdu apsisuka aplink save ir keliauja aplink saulę planetos. Patėmyje, kad Neptunas yra toliausiai nuo saulės atstumta planeta ir kad nuo saulės, kaipo centro, iki Neptunui yra 607 milijonai mylių, persiliūdysime, kad mūsų saulės sistemos užima erdvėje vietą, kurios skersainis lyginasi 1200 su viršm milijonų mylių.

Negali būti kalbos, kad tos skaitlinės nustebina mus, nepratusius prie jų ir neturinčius galės vaizdžiai sulyginti tuos tolumus su žinomais mums ir apmatomais plotais.

* * *

Žmogus nuo senų senovės įdomavo tuo, koku būdu žemė susitvėrė, kaip ji atsirado. Peržvelgę žmonių istoriją, patėmysime, kad nebuvo gadynės, kurioje žmonės nebūtų bandę tai išaiškinti sau. Aiškinata visaip, o svarbiausias aiškinimas buvo tai, kad Dievas sutvėrė žemę, apželdė ją žole, apsodino medžiais, užveisė gyvūnais ir t.t. Iš to matome, kad šiaip ar taip, žmonių stengtasi duoti koks nors supratimas apie pasaulės pradžia.

Kuomet pasisekė susipažinti su įvairių gamtos spėkų veikimu — tad ir apie žemę kitokios nuomonės atsirado. Susekta, kad visos planetos mūsų saulės sisteme keliauja vienoje linkmėje: tas apsireiškimas davė progą spėti, kad tai nėra koki nepamatuota apraiška, bet veikia tam tikra fiziška spēka, ėsanti visatoje; gi dangiški kūnai — tai dalis vienos didelės ėielybės. Tuo pasiremiant, vokiety filosofas E. Kantas (1724–1803) pirmas apskelbė teoriją, sulig kurios visi dangiški kūnai turi vieną bendrą pradžia. Ta jo teorija yra šiaip aiškinama: pradžioje beribę, kurioje dabar randasi dangaus kūnai, užėmusi buvo kosmiškoji materija gazų

pavidale. Iš tos pirmą pradžią materijos su laiku susidarė kometos ir saulės. Bet tas Kanto tvirtinimas negalėjo ilgai užsilaikyti, nes nesutiko su naujesniais astronomijos atidengimais ir neišaiškino ganėtinai to, iškur ir kaip atsirado tos pradinės materijos judėjimas.

Nepoilsingam Markizas Pierre Simon de Laplace (1749—1812) savo veikale: "Exposition de systeme du monde" (Pasaulės sistemo aiškinimas) daleidžia, kad pradžių-pradžioje buvo saulė, apsupta didele, gazų įkaitinta atmosfera, kuri šiandieną planetų pavidale užima visatą. Toji gazų atmosfera atrodytų maž-daug taip, kaip šiandieną matomos planetinės ūkanos su branduoliu viduryje. Ta teorija tapo pavadinta nebulariška.

Sulig Laplace teorijos aną ugninę masą, nuolat esanti judėjime, aušo, tirštėjo ir par tai jos didumas mažėjo, gi judėjimas ėjo greityn. Kaip pasekmė to greito judėjimo buvo tai, kad buožė ėjo plokštyn ir tvėrėsi joje vidurinė spėka. Kuomet ši pastaroji jau peraugo pritraukimo spėką, laikiusią viename kūne gazo daleles, turėjo atsikilti kokias dalis nuo viso kūno ir ta atsikilusi dalis bėgo erdvėje aplink buožę, nuo kurios atsiskyrė toje pat linkmėje, ką ir saulė, t. y., minėta gazų masa. Pasidėkavojant tam masos tirštėjimui ir vis greityn einančiam jos judėjimui, su laiku atsikilo kita dalis ir taip toliau. Esantis tokioje atsiskyrusioje dalyje tvirtesni gabalai traukė prie savęs kitus ir pamaži kietėjo. aušo, formavosi į kamuolį, virtusį, laikams bėgant, planeta, apsupta gazų atmosfera. Tokia gazų masa, apsupanti planetą, irgi ėjo tirštyn ir sukosi, o par tat nuo jos skilo naujos dalys, kurios virto su laiku šios planetos mėnuliais. Tokiu būdu aiškinama atsiradimas mūsų mėnulio ir puikių rinkių, apsupančių Saturną.

Masos gaziniuose rinkiuose būdavo ir vienodai tirštos; iš tokių masų, joms skylant į dalis, pasidarė planetoidai, kuriuos matome tarpe Marso ir Jupiterio. Planetų atsiradimas atsibuvo tokioje tvarkoje, kokioje jos ir dabar keliauja beribėje. Atskilus nuo mūsų saulės dalelei, iš kurios susiformavo Merkuris, užsibaigė tas tvėrimos perijodas.

Žinomas fizikas belgas J. Plateau (1801—1883) labai suprantomu būdu išaiškino vidurinės spėkos įtekme į besisukančias skystimo masas. Tą bandymą bile kas gali pats padaryti šitaip: į stiklinį indą reikia įpilti vandens ir spirito ir į tą mišinį įlašinti lašą alyvos, kuri tuoj virsta į kamuolėlį; toliau plonu drateliu perdurti alyvos kamuolį ir palengva pradėti dratą sukuti kas kartas vis greičiau. Kamuolėlis iš pradžios suplokštės ir pasidarys ilgesnis, paskui nuo jo atsiskirs ritiniukas, kuris, suskilęs ant kelių dalių, pavirs irgi į kamuolėlį.

Panašus aiškinimas apie atsiradimą pasaulės ir dabar dar turi nemaža silpnų pusių, ir tai yra su kiekviena nuomone, kuri remiasi daleidimais. Bet gi, apskritai imant, Laplace teorija po šiai dienai yra pripa-

žinta viena geriausiųjų, ir artimiausių nuo teisybės. Be to tolimesnieji bandymai bei tyrinėjimai nemaža patvirtino minėtą teoriją.

Susekta, kad mūsų saulė susideda iš vidurinio iki baltumui įkaitinto branduolio ir atmosferos iš metalinių gazų, t. y., gazų, paeinančių iš labai įkaitintų metalų. Ši atmosfera turi savyje įvairius mums žinomus ir žemėje esančius dalykus, kaip antai: geležį, kalkį, potašą, sodą, magnezą, baritą ir chromą. Tas pats susekta ir kas link kitų mūsų saulės sistemo planetų. Tad aišku, kad visos tos planetos paeina iš vieno šaltinio.

Maža to; geologiški tyrinėjimai, kurie pastaraisiais laikais daug atnešė į žmonių mokslą naujų žinių, kuoaishkiausiai atrodo, kad žemė kitados buvo labai įkaitinta; tas liūdyja, kad kitą sykį žemė irgi buvo ugninis kamuolis ir, metšimčių tūkstančiams bėgant, ji aušo iki pasiekė dabartinį atšalimo laipsnį. Jai žemė susideda iš tokių pat dalykų, kokie randama saulėje, ir jai kitados ji buvo ugninis kamuolys, tai ir šitas faktas nemaža patvirtina Laplace teoriją apie pasaulės pradžią.

Sekančiame numeryj pakalbėsime kiek apie tai, koku būdu žemė formavosi.

Žemės Vaiks.

Dar žodis.

4 num. "L. M." įžanginiame straipsnyj pasakyta, kas laikraštinių suvažiavime nutarta mokslaeivių naudai; vienok nei vienas laikraštis to klausimo nekelia; nei vienas nepasako viešai, ką mano apie amžinąją stipendiją. Dėlko? Visai nesuprantama! Manytume, kad mokslaeivių klausimas nerūpi mūsų laikraštinkams;—bijome suklysti ir užgauti jų patrijotiškus jausmus. O gal mūsų laikraštinkai mano, kad lietuviškoji jaunomenė gali eiti mokslus ir be tautos pagalbos; o jai negali— tad teneina? Sunku būtų ir tai daleisti, nesa, kaip mes, taip lygiai ir visi suvažiavime dalyvavusieji žino, kad mūsų mokslaeiviai beveik visi bėdnu ūkininkų vaikai. Teisybė, ne sykį par laikraščius atsiliepiama į mūsų inteligentiją su reikalavimu dirbti visuomenei, aukauti savo laiką, spėkas ir gerovę žmonėms; bet jai yra reikalas pagelbėti priaugančiam inteligentijai, jai ji šaukiasi, (jėigu ne tiesioginiu keliu, tai par žmones, suprantančius ir atjaučiančius jų padėjimą) į mūsų visuomenę pagalbos — tai mūsų laikraščiai, tarsi vandens burnon prisipylę, tyli. Ir tas tylėjimas reiškia tiek pat, kiek ir "ne mano dalykas!" Toks apsiereiškimas verčia užkaisti kiekvieną jautresnį žmogų; reikia kaisti ne tiek

akyvaizdoje savo tautiečių, kiek akyvaizdoje kitų tautų, kurios senai jau įsteigė ir dabar naujas steigia stipendijas savo mokslaeiviams. Paveizdų toli nejieškosi-me. Amerikoje gyvenantįs rusinai rišasi į kuopas pagal pavietų, iš kurių yra iškeliavę, ir renka tarp savęs našlaičių skatikus stipendijoms jų pavietų gimnazijose esantiems jaunikaičiams. O pas mus? Net pasakyti gėda! Pas mus neišpasakytas duosnumas į visas puses, bet ne ton pusėn, kurion turėtų ir protas ir širdis vesti. Duodame bažnyčioms, kuningams, misijoms, vienuoliams, seselėms, pagaliaus stengiamė visokeriopus fondus su įvairiais tikslais, aukaujame muzejams, dailės parodoms ir t. p. Teisybė, vis tai gal ir reikalingi dalykai — bet-gi kas mums šiandien muzejai, arba kas ir parodos, jai mūsų studentai badu miršta.

No. 2 "Laisvosios Minties" straipsnyje "Svarbus reikalas" kalbėjome apie mokslaeivius; tėmyjome, kad tą straipsnį p a m a t ė Lietuvoj esančių laikraščių redakcijos, bet Amerikoje — ne. Tur būti dėlto, kad Lietuvoje žmonės arčiau susiduria su mokslaeiviais; negu čia, ir labjau atjaučia reikalą turėti savą sveiką ir veiklią inteligentiją. Ir ištikrųjų, ar mes galime norėti, kad turėtume sveiką ir veiklią inteligentiją, jai tylime, kuomet einasi apie tokį reikalą, kaip rėmimas mokslus einančios jaunuomenės.

Minėtame straipsnyje užminėme apie tai, kad kiekviena draugystė turėtų paskirti iš savo įplaukimų tūlą dalelę į mokslaeivių (pvzd. "Aušros") išdą. Leiskime, kad iš 400.000 lietuvių, gyvenančių Suv. Valstijoje ketvirta dalis yra prisirašiusi į pašalpinės draugystes. Iš tų tad 100.000 lietuvių, mokant nors po 1 centą ant metų, susikrautų par metus \$1.000, o tais pinigais mes išleistume kas metai bent 4 ar 5 studentus! Juk tai būtų didelė parama mūsų jaunuomenei, gi ir tauta neapsakomai daug laimėtų, jausdama, kad į jos darbininkų būrį nuolatos įstoja jaunos spėkos.

Gi linkui amžinosios stipendijos, kurią taip iškilmingai ir su pritarimu užmanėm ir apie kurią taip žuikiai visi tyli, nerasime patogesnio laiko, kaip dabar, kuomet rengiame svarbius paminėjimus iš mūsų historijos. Nevaržykime geresnių savo širdies jausmų — eikime prie tautos aukuro ir dėkime ant jo, kas jai, t. y. tautai, priklauso. Jai mes nesirūpinsime savo jaunuomene, jai negaminsime tautai jaunų darbininkų kultūros dirvoje — tai menki iš mūsų tautos mylėtojai, ir mums tautos ateitis visai nerūpi.

Nenorime šiu straipsniu užgauti tuos gerus žmones, kurie aukauja sunkiai uždirbtus dolarus į "Aušrą", ar ir kitas įstaigas, šelpiančias mokslaeivius. Anaipol. Bet mums yra svarbu, kad tas darbas būtų organizuotas plačiau, kad visi tautos sąnariai pasirūpintų apie tautos ateitį, kad pamaži, visų spėkomis, būtų statomas ateities rūmas. Jai norėsime ir dirbsime — tai padarysime!

Baigtami, atsiliepiame viešai į savo skaitytojus ir visus, kas mūsų sumanymui prijaučia, melddami juos paremti šį dalyką, kur tik tai yra galima. Aukas kaip amžinai stipendijai, taip lygiai ir laikinam mokslaeivių šelpimui priima "Aušros" išdininkas Dr. J. Šliupas (1419 No. Main Ave. Scranton, Pa.).

V. K. R.

Paminėjimui prisiūsti raštai:

"Išsivystymas Dievo" anot Dro O. Z. Hanish. Lietuviškai sutaisė J. A. Zėčius. 9 pusl. 1909. Seattle, Washington.

"Sveikatos ir kvėpavimo lavinims", Dr. O. Z. Hanish. Anot Mazdaznan Philozophijos (Saulės Garbinimo). Pagal II Anglišką laidą lietuviškai perguldė J. A. Zėčius. Spauda ir lėšos "Ratelio Išrinktųjų". 32 pusl. 1909., Seattle, Wash.

"Jezusas Nazaretėnas" arba gyvenimas Jezaus Kristaus, kaip yra pažymėta tolyčių žinyčiose. Parašė Dras O. Zar-Adusht-Hanish. Liet. purguldė J. A. Zėčius. 103 pusl. 1908. Spauda ir kaštai "Saulės Garbintojauš" Draugijos. Seattle, Wash.

Viršiaus paminėtas kningeles prisiuntė vertėjas.

"Tris pasakos apie Žydus" surinktos T. P. K. 24psl. 1910. Shenandoah, Pa. Turtu ir spauda T. P. Križanaucko.

THE LITHUANIAN MONTHLY MAGAZINE

"LAISVOJI MINTIS"

(FREE THOUGHT)

Published every month

BY

Lithuanian Publishing Association

— "LAISVOJI MINTIS" —

President A. Grybas,

Treasurer Dr. J. Šliupas,

Secretary V. K. Račkauckas.

Yearly subscription rates.

In the United States \$ 2.00.

Foreign Countries \$ 2.50.

A single copy 20 ¢.

ADVERTISING RATES ON APPLICATION.

All communication should be addressed:

„LAISVOJI MINTIS“

1401 No Main Ave.,
SCRANTON, PA.